

Západo česká univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Obor veřejná správa

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Sociální a právní aspekty postavení rodiny v České republice

Předkládá: Kristýna Chvátalová

Vedoucí bakalářské práce: Ing. Bohumila Šabanová, Ph.D.

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Kristýna CHVÁTALOVÁ**
Osobní číslo: **R10B0022P**
Studijní program: **B6804 Právní specializace**
Studijní obor: **Veřejná správa**
Název tématu: **Sociální a právní aspekty postavení rodiny v České republice**
Zadávající katedra: **Katedra veřejné správy**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1. Úvod
2. Charakteristika rodiny
3. Sociologie rodiny
4. Postavení současné české rodiny
5. Rodinná politika v České republice
6. Problémy současné rodiny
7. Závěr

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy: cca 40 stran

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná

Seznam odborné literatury:

viz zvláštní seznam

Vedoucí bakalářské práce:

Ing. Bohumila Čabanová, Ph.D.

Katedra veřejné správy

Datum zadání bakalářské práce: 31. března 2012

Termín odevzdání bakalářské práce: 31. března 2013

Doc. JUDr. Jan Pauly, CSc.

děkan

JUDr. Tomáš Louda, CSc.

vedoucí katedry

V Plzni dne 6. září 2012

Prohlášení

Prohláším, že jsem bakalářskou práci na téma *Š Sociální a právní aspekty postavení rodiny v České republice* zpracovala samostatně a že jsem vyznačila použité prameny zpravidla pro vědeckou práci obvyklým.

V Plzni, března 2013

Kristýna Chvátalová

Podkování

Děkuji paní Ing. Bohumile Šabanové, Ph.D. za připomínky a rady, které mi udělala při psaní této bakalářské práce.

OBSAH

1.	ÚVOD.....	1
2.	CHARAKTERISTIKA RODINY	4
2.1	ZÁKLADNÍ POJMY	5
2.2	FUNKCE RODINY	6
2.3	ZMĚNA RODINY V PRŮBĚHU DĚJIN.....	8
3.	SOCIOLOGIE RODINY	11
3.1	PŮVODNÍ ČESKÉ SOCIOLOGIE RODINY	12
3.2	ÚPADEK SOCIOLOGIE U NÁS.....	14
3.3	SOCIOLOGIE RODINY V SOUČASNOSTI	14
4.	POSTAVENÍ SOUČASNÉ ČESKÉ RODINY	16
4.1	PRÁVNÍ VYMEZENÍ	16
4.2	FAKTA O ČESKÉ SPOLEČNOSTI A RODINĚ PO ROCE 1989	22
4.2.1	DĚDITELSKÁ A NEMANŤELSKÁ DĚDITELSKÁ.....	22
4.2.2	SEXUÁLNÍ CHOVÁNÍ.....	24
4.2.3	UMĚLNĚ VYTVOŘENÉ PŮVODNÍ HOTENSTVÍ.....	26
4.2.4	SĚSTŘENÍ A ROZVODY	27
5.	RODINNÁ POLITIKA V ČESKÉ REPUBLICE.....	29
5.1	AKTIVITY K PODPŮRĚ RODINY	30
5.2	FINANČNÍ PODPORA RODINY	31
5.3	PROFESNÍ A RODINNÉ ROLE	32
6.	PROBLÉMY SOUČASNÉ RODINY	34
6.1	ZAMĚSTNÁNÍ A PÉČE O MALÉ DĚTÍ.....	34
6.1.1	POSTAVENÍ MATEK NA TRHU PRÁCE	36
6.1.2	MUŽI NA RODIČOVSKÉ DOVOLENÉ	39
6.1.3	NÁVRAT DO ZAMĚSTNÁNÍ PO RODIČOVSKÉ DOVOLENÉ	40

1. ÚVOD

Z pohledu člověka, který se právě chystá ukončit další významnou a zlomovou etapu svého života, pozorují, že je třeba v dnešní době spoléhat sám na sebe, ale zároveň mi neméně dlehlitě připadá cítit podporu lidí, jejichž názor pro mě něco znamená. Myslím si, že dnešní svět je plný rychlých zvratů a událostí, které mohou člověku snadno změnit život. Nelehká situace na trhu práce a nutnost se neustále přizpůsobovat novým a vzrůstajícím požadavkům společnosti mohou klást na jedince a přeženané požadavky a potřeba stát se plně samostatným a nezávislým může být uskutečňována dlouhou dobu. Nechtěje tak stane, hraje v našich životech jistě klíčovou roli rodina a posléze partnerství. Když člověk vyrůstá, je závislý na rodině, která zajišťuje jeho vývoj a učí ho správnému chování a postojům. Až se jedinec osamostatní a úspěšně založí vlastní rodinu, je to partneri manžel a děti, kteří ovlivňují nejen rodinný život, ale i profesní kariéru daného člověka. I když je dnešní doba čím dál tím uvolněnější v oblastech zakládání rodiny, partnerského soužití, sexu, výchovy dětí a podobně, nesmí se rodina a její význam a funkce opomíjet. Všechny tyto okolnosti a v nemalé míře i moje osobní život mě vedly k tomu, abych si jako téma této práce vybrala právě rodinu a problematiku s ní související. Také z pozice budoucí partnerky a matky mě zajímal směr vývoje rodinné politiky v České republice, přijímaná opatření a vztah státu k podpoře rodin. V průběhu mého studia jsem měla možnost absolvovat cyklus přednášek na téma rodinné právo a velmi mě to zaujalo, takže mě i motivovalo k seznámení se s touto oblastí více právě pomocí mé bakalářské práce.

Cílem této práce je seznámit čtenáře nejdříve s obecnějšími a komplexními poznatky o institutu rodiny. Proto jsem na úvod zadala charakteristiku rodiny. Snažím se vysvětlit základní pojmy, které s rodinou souvisejí a vymezit její funkce. Skrze rodinu zajišťuje potřeby svých členů v různých oblastech, například v emocionální, ale i ekonomické. Nepřehlédnutelné jsou změny rodiny, které nastaly v jejích charakteristikách v průběhu dějin. Co znamenala rodina pro tradiční společnost a co znamená pro nás v jednadvacátém století, je také obsahem jedné z podkapitol této práce.

Rodina jako sociální skupina ve společnosti nemohla uniknout sociologickému zkoumání. Proto je v této práci věnována pozornost i sociologii rodiny, jak v mezinárodním, tak národním. I když u nás byla v době socialismu sociologie zakázána, nezakázala a dnes se rozvíjí stejně jako jiné vědní obory. Každá z autorů dnes ve svých publikacích seznamuje širokou veřejnost s výsledky výzkumů české rodiny a společnosti.

Dalším cílem práce je také zanalyzovat situaci souasně eské rodiny, a to nejdříve v nejdlejších oblastech právní úpravy a následně se zaměřím na změny, jež nastanou v roce 2014 s účinností Nového občanského zákoníku. Nyní je zákon o rodině po padesáti letech, po které byl na našem území aplikován, šzmidž. Mým cílem není seznámit se jen s právní úpravou rodinného práva v eské republice, ale zároveň mu přiblížit n které zásadní informace z oblasti porodnosti, sexuálního chování, sate nosti a rozvodovosti eské společnosti za posledních pár desítek let.

Na život lidí př sobí politická opatření a rozhodnutí. V oblasti rodiny je to rodinná politika, jež bu přispívá i nepřispívá k vytváření vhodného prorodinného prostředí v naší společnosti. Zkoumání různých opatření rodinné politiky je náplní následující kapitoly, která popisuje, jak aktivity, tak finanční podporu rodin sděmi.

V úplném závěru této práce jsem vnovala pozornost vybranému problému souasně rodiny, kterým je harmonizace zaměstnání a rodinných povinností rodičů sděmi. Zajímavé je postavení členů-matek na trhu práce a (ne)využívání možnosti rodičovské dovolené mufli, následuje problematika návratu do zaměstnání po rodičovské dovolené, z hlediska zaměstnavatel je zajímavé využívání volna na ošetování člena rodiny a jejich přístup k rodičům s malými dětmi a ochota i neochota vyhovět zvláštním požadavkům svých zaměstnanců.

Při zpracování této bakalářské práce jsem nejvíce čerpala z odborných publikací a sborníků. Velmi často jsem pracovala s daty eského statistického úřadu a s daty z uskutečněných výzkumů v eské společnosti. Př sbírání informací jsem studovala odbornou literaturu zaměřenou na problematiku této bakalářské práce, prováděla jsem výtahy z textu, využila jsem i možnosti kopírování odborných publikací v knihovnách Ó Filozofické a právnické v Plzni, Studijní a vdecké Plzeňského kraje a Mstské v Chomutově. Hodnotila a porovnávala jsem jednotlivé autory. Analyzovala jsem vývoj a souasný stav naší společnosti. Okrajově jsem se dotkla i mezinárodního srovnání dané problematiky. Informace získané studiem odborné literatury jsme si ověřovala formou dotazování, rozhovoru a diskuze s rodinnými příslušníky. Sněžila jsem se vždy používat nejaktuálnější informace, k tomu mi napomohlo zejména čerpaná z internetových zdrojů, kde jsou informace často aktualizovány. Vyžila jsem data z internetových stránek Ministerstva práce a sociálních věcí, Sociologického ústavu Akademie věd eské republiky, eského statistického úřadu a úřadu

dalších. V nemalé míře jsem využívala právní předpisy. Čerpal jsem z jejich textové podoby ve formě úplných znění zákonů, ale také z internetové podoby.

2. CHARAKTERISTIKA RODINY

Každý z nás si jistě nedokáže představit život bez úzkého okruhu lidí, kteří ho obklopují, lidí, jež představují určitý záchranný bod ve světě, který neustále prochází velkými změnami na poli kulturním, ekonomickém, občanském a v neposlední řadě i na poli technologickém. Společnost se vyvíjí a vrátíme-li se o pár století zpět, její změny byly velmi zásadní. Proto v devatenáctém století vznikla sociologie jako v dnešní disciplína zkoumající společnost a jevy, které v ní probíhají. Úkolem sociologie bylo a stále je reagovat na změny ve společnosti a vysvětlovat je. A jak souvisí právě rodina s moderní společností? Rodina byla považována za nemennou instituci se stále stejným vnitřním uspořádáním a stejnými zvyky, které měly pokroku napomáhat a bránit společnosti před zhroutilím. *Štoto d ň v j-í p esv d ení o stabilit a nem nnosti rodiny je nutno ov-em odli-it od stability p esv d ení, fle rodina je stabilizujícím prvem sociálního systému, a ufl vypadá jakkoliž* (Moflný, 2006, s. 14-15). Rodina se tudíž také mění společensnám okolím, ale vždy je určitým stabilizujícím prvem naší společnosti.

S přihlédnutím k rozdílnému rodinnému chování členů rodiny je rodina dle Moflného: (2002, s. 16) *šuniverzální lidská instituce, která je zároveň i základním kamenem sociální nerovnosti: v reprodukčním chování, rozdílným způsobem péče o děti i povahou výbavy v podobě kulturního a sociálního kapitálu přenáší rodina nerovnost z generace na generaci a přispívá ke stabilitě nespravedlivosti lidského údělu.*

Rodinu je třeba odlišit od domácnosti. To, že spolu lidé stejného nebo opačného pohlaví žijí v páru či ve větších skupinách, ještě neznamená, že tvoří rodinu. Pro tu je důležité narození, případně adopce dítěte a tím i vznik pokrevního příbuzenství. S postupným vývojem společnosti lidé začali rodičovství vnímat jinak. Dříve bylo jedním z nejprůběžnějších úkolů rodiny. Dnes se sociologie zabývá zkoumáním důvodů, proč to tak není. Ženy si dnes mohou své mateřství naplánovat, tím rodičovství mnohé získalo, ale zároveň i ztratilo. U dětí dochází k vlivu vrstevníků a masmédií a tím je autonomie rodičů omezována. (Moflný, 2002, s. 17). Považovat rodinu za nejstabilnější prvek naší společnosti již není úplně přesné. Změny, kterými prošla, měly považovat za zásadní, protože nastaly i v klíčových charakteristikách i funkcích rodiny. Této problematice se podrobněji věnuje jedna z následujících kapitol, která vymezuje ty nejvýznamnější problémy rodiny.

2.1 ZÁKLADNÍ POJMY

I když je obecně rodina považována za základní kámen sociální organizace, její definice se u jednotlivých autorů liší, každý přikládá váhu na jiné znaky a v každé kultuře je pojímána rodina odlišně.

Anthony Giddens ve své *Sociologii* nabízí tato možná pojetí rodiny, manželství a příbuzenství. **Rodina** *šp edstavuje skupinu osob přímě spjatých příbuzenskými vztahy, jejíž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí.* **Příbuzenství** *šje vztah mezi jedinci, jenž vzniká bu to s atkem, anebo pokrevními vazbami v otcovské i mateřské linii.* **Manželství** *šm feme definovat jako sociálně akceptovaný a posvěcený sexuální svazek mezi dvěma dospělými jedinci.* Manželé, ale spolu s nimi i jejich rodiče, sourozenci a další pokrevní příbuzní se stávají navzájem příbuznými (Giddens, 1999, s. 156).

Rodinu lze dle různých typů. Setkáváme se s **nukleární rodinou**, která je složená z manželů a dětí žijících ve stejné domácnosti. Nerozlišíme, zda jsou děti vlastní i adoptované. O **rozšířené rodině** mluvíme tehdy, žijí-li v jedné domácnosti rodiče, jejich děti a další blízcí příbuzní, jako prarodiče, bratři a sestry apod. Velmi často je rodina spojena s **monogamií**, kdy zákony, například evropských států, nepřipouštějí, aby muž měl více než jednu manželku. Na druhé straně existuje velké množství kultur, které připouštějí **polygamií**, tedy vztah s více než jednou partnerkou i partnerem (Giddens, 1999, s. 156-157).

V *Sociologickém slovníku* definuje Geist (1992) na straně 169 rodinu jako skupinu dospělých osob obou pohlaví a dětí. Všechni členové rodiny spolu bydlí ve společné domácnosti. Dospělé osoby navzájem spolupracují a vychovávají děti, které zplodili nebo adoptovali.

Rodina je také popisována jako sociální instituce složená alespoň ze tří osob, které jsou navzájem provázány určitými sociálními vztahy. Tyto vztahy jsou konkrétně vztah rodičů a dětí, matka a otec, vztah sourozenců, je-li to pravidlem, protože ne každá rodina má více dětí. Část zmíněných členů rodiny je navzájem spojena pokrevním nebo adoptivním vztahem a všichni jsou spojeni vztahem příbuzenství. Vedle tohoto vymezení, je-li se snaží zachytit v obecné rovině různé možnosti, existuje celá řada jiných definic. Tak například R. König (1946, 1969, 1976 aj.) dle Geist, 1992. považuje rodinu za *š skupinu vlastní povahy, která vzájemně spojuje své členy intimním citem, kooperací a vzájemnou pomocí, vztahy ve skupině mají charakter intimity a pospolitosti, skupina se sama š reprodukuje.* Dle struktury dle

rodinu na **úplnou** (otec, matka a nejmén jedno dítě), **neúplnou** (chybí jeden rodič) a **rozšířenou**, jejímž typem může být rodina **generační**, kdy spolu žije pohromadě více generací a **velká**, kterou reprezentuje soužití ženatých synů a vdaných dcer s jejich rodinami. Dále bych uvedla rodinu **rekonstituovanou** neboli nevlastní, která je v dnešní době čím dál častější, kdy tato rodina vzniká dalším sňatkem (po rozvodu nebo ovdověním) jednoho nebo obou partnerů. (A. Cherlin, 1986 dle Geist, 1992). Dle dělání moci v rodině existují tři typy: **patriarchální** rodina, ve které disponuje veškerou mocí otec, který je nositelem hlavní autority. Tato rodina byla typická pro předindustriální období společnosti. Dále **matriarchální** rodina, v níž má moc matka a **rovnostářská** (demokratická) rodina, kde působí moc i autorita obou rodičů (E. M. Geeová, 1990 dle Geist, 1992). Nelze opomenout nový typ rodiny, a to rodinu **homosexuální**, ve které homosexuální partneři adoptují děti.

Je nutno ale uvést, že v České republice dle zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších právních předpisů, není umožněna adopce nejen registrovanými partnery, ale ani v případě pouhého soužití homosexuálních párů, pokud chtějí dítě adoptovat společně. Společná adopce je možná jen u manželů. Jediná možnost pro homosexuální páry je, aby dítě adoptoval pouze jeden z nich, jako jednotlivec, protože české úřady nemohou odmítnout žádost o adopci z důvodu sexuální orientace žadatele. V tomto případě ale druhý partner nenabývá k dítěti právních rodičovských práv.

2.2 FUNKCE RODINY

Důležitost rodiny pro nás tkví v jejích specifických funkcích, kterými uspokojuje naše potřeby. Rodina kultivuje své potomky, předává jim zkušenosti a utváří je v jejich dalším životním směřování. Zajišťuje těmto hmotné zabezpečení jedinců, kteří, je-li před tím nebyli se osamostatní, potřebují podporu. A nelze mluvit jen o finanční podpoře, ale je třeba uvést hlavně psychickou a citovou oporu, kterou nám rodina nabízí.

Funkce rodiny lze dle takto:

Biologicko-reprodukční, je-li významná pro samotného člena rodiny, ale také pro celou společnost. Aby se společnost nadále rozvíjela, nutno potěbuje rodinu, jako stabilní reprodukční zdroj. Je společenským zájmem, aby se rodil takový počet dětí, který jí zajistí rozvoj.¹ Význam této funkce netkví jen v reprodukci společnosti, ale i v samotné péči o členy rodiny, zabezpečení jejich potravy, péči o jejich zdraví a další. Nemén důležitá jsou erotické

¹<http://www.rodinadnes.cz/2011/11/funkce-rodiny.html> (9.2.2013, 10:59)

vztahy mezi manželi, kdy podstatu této funkce nalezneme i v pohlavní lásce, která přispívá ke stabilitě rodiny i manželství (Smutková, 2007).

Sociálně-ekonomická. Díky této funkci je rodina součástí ekonomického systému společnosti. Členové rodiny ovlivňují výrobní i nevýrobní sféru výkonem svého povolání a na druhé straně je rodina důležitým spotřebitelem na trhu. Nastane-li problém při zajištění této funkce, potýkají se rodiny s hmotným nedostatkem. V současné době to může být způsobeno nezaměstnaností členů rodiny i zvýšením nákladů na zabezpečení chodu rodiny. Uvnitř rodiny se také rozhoduje o využívaní materiálních a finančních prostředků, rozhoduje se, kam budou směřovat výdaje rodiny a investice. A to vše má v rámci rodiny významný sociální charakter. Rodina z tohoto ekonomického hlediska představuje autonomní systém, který obsahuje prvky solidarity.² Je důležité také připomenout, že funkční rodina přispívá na utváření správného ekonomického myšlení u dětí a mladistvých. Dříve rodina zastávala i ekonomické funkce, a to výrobní funkci, předávání dovedností svým potomkům a spotřební funkci. První dvě z těchto funkcí již ztratily na významu, naopak spotřební funkce je posilována (Montoussé, Renouard, 2005, s. 285, Smutková, 2007, s. 24).

Ochranná funkce má jistě primární význam pro děti, které se potěbují v rodině cítit dobře, aby se mohly rozvíjet, nejlépe se osamostatnit. Při výchově je třeba děti ochraňovat. To ovšem platí i pro ostatní členy rodiny, kteří v rodině hledají pomoc a podporu. Tato funkce má obsahovat vyhovující materiální podmínky, péči o zdraví, hygienu, vhodné morální klima a ochranu před sociálně patologickými jevy. Pro členy rodiny, kteří se ocitli v sociální nouzi, například nezaměstnaní, nemocní, staří členové rodiny, je tato funkce stejně důležitá, jako pro děti (Smutková, 2007, s. 27).

Sociálně-výchovná funkce, chápající rodinu jako první sociální skupinu, která své potomky socializuje. *Šťastnou úlohou socializačního procesu v rodině zůstává přeprava dětí a mladistvých na vstup do praktického života.*³ Děti se v rodině učí návykům ve společnosti, osvojují si hodnoty, postoje, a to morální, náboženské, sociální a kulturní, učí se sociálním rolím. V rodině přichází děti do kontaktu s rodiči i prarodiči a tímto se učí chápat mezigenerační vztahy a v neposlední řadě se učí porozumět sobě samotnému (Smutková, 2007, s. 24).

²<http://www.rodinadnes.cz/2011/11/funkce-rodiny.html> (9.2.2013, 11:10)

³<http://www.rodinadnes.cz/2011/11/funkce-rodiny.html> (9.2.2013, 11:35)

Rekreace, relaxace a "zábavní" funkce. Rodina by měla pro své členy zajišťovat i zábavu a relaxaci. Tato funkce má velký význam zvláště pro děti, ale i dospělí členové rodiny by měli vyhledávat aktivity tohoto typu.⁴

Emocionální funkce je pro rodinu stejně důležitá a nezastupitelná. Pro děti má tato funkce velký význam, protože zajištění stabilního a milujícího prostředí je nutné pro jeho správný vývoj. Jestliže spolu členové rodiny dobře vycházejí a projevují si kladné city, osobnost dítěte se může zdravě rozvíjet. Rodina by měla naplňovat potřebu lásky, soucitnosti, sebeúcty a seberealizace svých členů. Díky výše zmíněným charakteristikám vyrostlé dítě samostatný a sebevědomý jedinec. Sourozenci a rodiče mají o sebe také navzájem péči, ovlivňuje to jejich psychické a fyzické zdraví. Když není tato funkce dostatečně naplněna, dochází k poruchám v psychosociálním vývoji dítěte, které může trpět citovou deprivací, frustrací, poruchami chování a delikvencí (Smutková, 2007, s. 26).

2.3 ZMĚNA RODINY V PRŮBĚHU DĚTIN

Se zakládáním rodiny a celkovým rodinným životem neodmyslitelně souvisí sex. Po staletí náležel rodině v katolickém kulturním okruhu monopol na legitimní sex, avšak to už dávno neplatí. Nejprve se stal legitimní pedemansfelický sex a nyní je situace zase úplně jiná. Protože nové technologie v podobě hormonální antikoncepce, nitroděložního tělíčka a dalších prostředků od sebe oddělily sex a početí, mohl rodině ztratit monopol na plození dětí. Tento zdánlivý monopol ovšem padl, neboť ve všech společnostech náležel kulturnímu okruhu totiž od počátku sedmdesátých let stoupá počet dětí narozených mimo manželství. Nelze již tedy mluvit o monopolu manželství na plození dětí a socializaci dětí (Moffný, 2006, s. 21).

Další zásadní změnou je výběr budoucího partnera, kdy v tradičních společnostech to nebyla volba práv budoucích manželů, nýbrž jejich rodičů, kteří rozhodovali o sňatku svých potomků. Ti vybírali budoucího partnera svých dětí zejména podle jeho společenského postavení, majetku i kulturních zvyklostí. Takto založená katolická rodina byla pojmána jako nezrušitelná a považovala se za doživotní. I to bylo prokoneáno pojetím manželství jako obanské smlouvy, která je vypověditelná kteroukoli ze stran. V euroatlantické společnosti nastala svobodná volba partnera založená na lásce a sexuální přitažlivosti. Zahrnuje i rozvod a opakovaných manželství.

⁴ <http://www.rodinadnes.cz/2011/11/funkce-rodiny.html> (9.2.2013, 11:45)

Rodina p irozen souvisí s výchovou d tí, jeŕl byla zpo átku jejím hlavním smyslem. D tí se rodilo hodn , byla v-ak na druhou stranu vysoká úmrtnost. Zm ny ve spole nosti, v ŕivotním stylu lidí a antikoncepce, která byla p iblíŕn od poloviny dvacátého století masov dostupná, zp sobily, ŕe se za ala sniŕovat porodnost. V mnoha zemích je rodina s jediným dít tem nej ast j-ím typem rodiny. Rodina ztratila monopol na plazení d tí a zárove je asto p estala mít úpln . ada pár se dnes rozhoduje pro dobrovolnou bezd tnost (Mofný, 2006, s. 21-22).

Dal-ím faktorem, který vedl k prom n rodiny, byla d lba práce a rozvoj speciálních institucí, které áste n p evzaly funkce p vodn náleŕející rodin . Bylo odd leno místo bydli-t a zam stnání a muŕ se za al rodin vzdalovat. Tímto byla oslabena produk ní funkce rodiny. V oblastech, které náleŕely do p sobnosti rodiny, najednou vznikaly formální a specializované instituce, kdy -koly p evzaly od rodiny vzd lávání d tí. Pé i o nemocné, staré a postiflené leny rodiny za ala p ebírat ve ejná a soukromá zdravotní a sociální za ízení. V poslední dob za ala socializovat a m nit hodnoty a postoje k ŕivotnímu stylu masmédia. Rodina je ov-em nenahraditelná citovým zázemím, které poskytuje svým len m pocit bezpe í. To v-e souvisí s posledním trendem, kterým je práce a zm na její povahy. Uŕ zde není striktní rozd lení muŕské a ŕenské role, muŕ v práci a ŕena ŕu plotnyõ. Naopak od konce padesátých let vzr stá u ŕen profesní kariéra, povaha práce se asto m ní z práce fyzické na práci, jeŕl manipuluje se symboly a není proto vŕdy nutná fyzická zdatnost muŕe. To, ŕe u ŕen vzr stá zájem o kariéru, se odráŕí v jejich vnímání mate ství. D íve bylo pro ŕenu celofŕivotním úd lem, dnes se z n j stala pom rn krátká epizoda jejího ŕivota (Mofný, 2006, s. 22-23).

Tyto zm ny p sobí na ŕivot kaŕdého z nás, ale také celkov na strukturu spole nosti na-eho civiliza ního okruhu. Po moderní rodin nastupuje takzvaná rodina postmoderní. I p es tyto prom ny rodiny se ukázalo, ŕe *ŕb ŕný lov k je vŕdy doprovázen n kolika málo skute n blízkými lidmi a n kolika desítkami blíŕ-ích i vzdálen j-ích známýchí õ* (Keller, 1995:20 dle Mofný, 2006, s. 23-24). Uvedené zm ny i trendy ve vývoji rodiny jsou obecné, a proto je nelze v ŕádném p ípad povaŕovat za absolutní. Rodiny z r zných subkultur a sociálních vrstev jsou ovlivn ny v jiné mí e a jejich ŕivot se li-í, av-ak hlavním smyslem ŕivota v t-iny z nich z stává touha po d tech a ŕivot v páru (Mofný, 2006, s. 24).

Tabulka . 1 Základní charakteristiky tradi ní, moderní a postmoderní rodiny ó zdroj Mofný, 2006, s. 23.

	Tradi ní	Moderní	Postmoderní
Struktura	–iroká, vícegenera ní	nukleární, manfelská	variabilní, individualizovaná
Základní kapitál	ekonomický	ekonomický, sociální, kulturní	sociální, KULTURNÍ
Legitimizace	sex, d ti	d ti	NELEGITIMIZUJE
Role	komplementární, hierarchizované	segregované, komplementární	individualizované
Funkce	univerzální	pe ovatelské, statusotvorné, citové	CITOVÉ
Autorita	otec	otec-matka, funk n segregované	individualizovaná, slabá
Reprezentace diskursu	nábofenský, církevní	ob anský	masmediální
Mezigenera ní p enos	patrilinéární, autoritativní	demokratický, smí-ený	slabý

Zamyslíme-li se nad poznatky, které jsou shrnuté v p edchozí tabulce, m ěme vyvodit, ěe v sociologii rodiny nelze hledat jediný závazný model rodiny. Afl do poloviny dvacátého století jím ale byl model monogamické, neolokální⁵ a dvougenera ní rodiny. Nyní na významu nabývají r zné typy domácností nesezdaného souflití, sezdaného nesouflití, i souflití homosexuál . Z d vodu r znosti lidského snubního a reproduk ního chování neexistuje v sociologii zatím fládná jednotná teorie rodiny. Dne-ní rodina jifl nep edstavuje výrobní jednotku, bylo by nemofné to slou it s dne-ním systémem placené práce. Sociální, ekonomická a právní situace v každé spole nosti se odráflí ve formách rodinného souflití, navíc masová spot eba, urbanizace, uvol ování mrav a rostoucí individualismus velmi významn modifikují zp soby rodinného souflití. Dne-ní tendence sm ují k vytvá ení spí-e malých nukleárních rodin. Sou asná rodina plní r zné funkce, d vodem uzav ení manfelství je stále ast ji láska a o d ti je také pe ováno ím dál více. To m ě zna it fakt, ěe ekonomická funkce rodiny byla nahrazena spí-e citovými pouty (Mofný, 2006, s. 24-25, Montoussé, Renouard, 2005, s. 283-287).

⁵ Neolokalita ó pravidlo, podle kterého se po s atku mladý pár st huje do nové domácnosti nebo domu ó Mofný, 2006, s. 284.

3. SOCIOLOGIE RODINY

Na počátku devatenáctého století vycházelo teoretické myšlení o rodině ze dvou hlavních zdrojů: institucionální *historicko-právní školy* a myšlení *sociálních kritik a reformátorů*. Byly to takzvané klasické teorie rodiny. Tyto směry zkoumaly každou jinou rodinu. Zatímco institucionální škola vycházela ze zkoumání střední a vyšší vrstvy obyvatel, reformátory zajímala rodina nižších vrstev, kterou ohrožoval sociální vývoj společnosti (Moffný, 2002, s. 23-24).

Sociolog E. Durkheim (1858-1917) se v oblasti rodiny zabýval zkoumáním soudobého typu rodiny, o níž mluvil jako o *manželské rodině*. Do protikladu k této rodině stavil tradiční patriarchální rodinu složenou z rodičů, z ženatých synů a z jejich žen a dětí. (Moffný, 2002, s. 27).

Další významnou osobností byl Frederic Le Play (1806-1882) a s ním počátky empirických výzkumů. Roku 1855 vydal studii hornických rodin s názvem *Evropský dlník*, od té doby se patrně datuje vznik sociologie rodiny. Byl to konzervativní myslitel, jež považoval rodinu *za základní jednotku uspořádání sociálního organismu a tedy i základní jednotku studia společnosti*. Velkou váhu při svých výzkumech přikládal rodinnému rozpočtu. Uvažoval, že finanční prostředky jsou významně provázány s rodinným životem, a právě proto lze z rozpočtu rodiny vyčíst ty nejdůležitější údaje (Moffný, 2006, s. 36-37).

Významným mezníkem byla dále padesátá léta dvacátého století s pokusem o velké teorie. S koncem druhé světové války lidé vnovali rodině opět větší pozornost a uskutečovali odkládané porody. V USA byla ekonomická konjunktura doprovázena rozkvětem sociologické teorie, která vnovala pozornost i rodině. Byla to doba prosazující neolokalitu a nukleární rodinu jako typický způsob života (Moffný, 2002, s. 42-43).

Odráž rodiny v teorii strukturálního funkcionalismu reprezentoval Talcott Parsons (1902-1979), který se ve své teorii inspiroval americkou rodinou padesátých let. Tedy rodinou dvougenerační, neolokální, s rozdělením ženské a mužské role. Jednalo se o nukleární rodinu. Parsons píše: *Ve všeobecné skutečnosti, že ženy jsou intimněji spojeny s ranou péčí o dítě (v manželství hraje základní úlohu), je primární péčí inou toho, pro ženskou roli v rodině i mimo ni jeví více tendencí k větší expresivitě nežli role mužská*. Rodina dle Parsonse chránila své členy hřící v kapitalistické společnosti a poskytovala jim potřebnou intimitu. V sedmdesátých letech se stal terčem kritiky. Teprve až v devadesátých letech je opět kladen důraz na nezastupitelnou roli rodiny (Moffný, 2002, s. 44-47).

Další významnou osobností byl William J. Goode se svou teorií manfelské rodiny, který vnímá autonomii manfelské rodiny díky vyloučení jejího okruhu příbuzných z každodenních aktivit páru. Vznik manfelské rodiny je závislý na svobodné volbě partnera, který volí dle vzájemné přitažlivosti. Rozvod je u manfelské rodiny možný. Ale Goode i přes autonomii, kterou předkládal manfelské rodině, si uvědomil, že přitažlivost partnera není v praxi bez vlivu a autonomie je jen relativní, je spíše takovým ideálem. (Moffný, 2002, s. 48-49).

Každý model si najde svého kritika, a tak to bylo i s teoriemi z padesátých let. Neustálý rozvoj společnosti a její změny přinesly i rozdílné teorie a názory. Podíváme-li se do východního bloku, v padesátých letech zde také došlo k baby-boomu, ale sociologie a teorie rodiny se zde nerozvíjely. Je nutno dodat, že všechny možné teorie rodiny se vyskytují v různé míře společnosti. Ve společnosti totiž najdeme různé typy rodin, a to je závěr platící i v současnosti (Moffný, 2002, s. 51, 2006, s. 61-62).

Po ústupu klasických teorií rodiny přicházejí nové impulzy. V euroatlantické společnosti jsou sice padesátá a šedesátá léta érou rodiny, zatím se ale postupně mění společenské klima. V sedmdesátých letech se objevuje první ropná krize, terorismus, užívání drog všemi vrstvami obyvatelstva. Vzniká nezaměstnanost, protože technologie umožní vyrobit nadbytek zboží se stále menšími prostředky. V první polovině sedmdesátých let klesá porodnost, stoupá rozvodovost. Mění se i velikost rodiny, který předcházela v padesátých a šedesátých letech, skončila. Teorií snažících se osvětlit institut rodiny vzniká mnoho, sociologie rodiny se pomalu začíná otevírat postmodernímu myšlení, kde je šetřeno všem. Spíše pro zajímavost než pro podrobné zkoumání uvádím přehled teoretických proudů od sedmdesátých let, kterými byly teorie sociální struktury, skupina teorií systémů a symbolické interakce, teorie inspirované sociologií konfliktu (rodina může být chápána jako systém orientovaný k regulaci konfliktu) a sociobiologické teorie (Moffný, 2002, s. 55-58).

3.1 POČÁTKY ČESKÉ SOCIOLOGIE RODINY

Počátky české sociologie rodiny datujeme na konec devatenáctého století. Zájem o ni u nás začíná u Tomáše G. Masaryka (1850-1937), díky němuž se ve svých počátcích česká sociologie v etnografii rodiny inspirovala liberálním myšlením. V české sociologii projevil zájem o sociologii rodiny téměř všichni v této autentičnosti. Tomáše G. Masaryka zajímala otázka české emancipace, nikoliv však instituce rodiny. Ve svých přednáškách a literárních dílech prosazoval rovnoprávné postavení žen ve společnosti a jejich právo na vzdělání.

Nesouhlasil s všeobecně rozšířeným přesvědčením o flénské méně cennosti a o pirozeném poddanství flén muflím. Zasloufil se o piznání volebního práva flénám v Rakousku-Uhersku roku 1911 (Mofný, 2002, s. 34-36).

Dalším představitelem a také zakladatelem české sociologie byl Emanuel Chalupný (1879-1958), který v noval sociologii rodiny systematickou pozornost. Chalupný například rozli-il matriarchát od gynekokracie (švlády flén). Zadal se zabývat tématy, která poté dlouhá léta nebyla zkoumána a která se zadila v poslední době mezi hlavní sociologické námty. V noval se sociologii pohlaví, incestu, homosexualitě a rodovým studiím (Mofný, 2002, s. 36-39).

Dalí osobností české sociologie rodiny byl zakladatel sociologie na Masarykově univerzitě v Brně Inocenc Arnošt Bláha (1879-1960), který sepsal dva spisy zabývající se sociologií rodiny. Jeho druhý spis, s názvem *Dnešní krize rodinného flivota*, nás může oslovit i v současnosti. Ve své práci kladl důraz na etiku a mravy. Stavěl proti sobě pohlavní flivot monogamních rodin a rodin mnohomuflských i mnohoflenských. Mluvil zde o *šporuchách sexuálního spoleenství v rodině monogamické*, tyto poruchy oznaoval za *šúchylné* a naopak píšný monogamní svazek byl dle jeho názoru *šnormální*. Při hledání příin tohoto krizového stavu podal Bláha p ehled příin destabilizace manželství. Až zastával podobně jako Masaryk flénskou emancipaci, tak kritizoval šosvobození fleny ve smyslu osvobození od rodinných závazků a pé e o děti. Zajímavé je, že ozna il reklamu a masmédia za velmi podstatnou příinu krize rodinného flivota (Mofný, 2002, s. 39-41).

Zajímavou osobností byl jistě i Otakar Machotka (1899-1970) zabývající se empirickými metodami. Zavedl u nás spolu se Zdekem Ullrichem techniku dotazníkového -etění. Jeho sociální cítnímlo praktickou povahu. V roce 1931 se zasloufil o uskutečnění výzkumu *Sociální potěbné rodiny*, který měl Ústřednímu sociálnímu úadu města Prahy poskytnout informace pro spravedlivou distribuci sociálních dávek. Výzkumu se zúastnilo tisíc rodin, o kterých byl shromáfln jediněný materiál o jejich bydlení, hospodaení a flivotním zpěsobu. Machotkovo dílo je *šnep ekonáným pramenem poznání flivota českých chudých rodin na pátku tisícátých let a nep ehlednutelným dokladem o vysoké úrovni české sociologie v letech meziválečných*. K jeho opravdové praktičnosti pívá i skutečnost, že je zakladatelem manželských poraden v českých zemích (Mofný, 2002, s. 41-42).

3.2 ÚPADEK SOCIOLOGIE U NÁS

Po druhé světové válce dochází i v českých zemích k baby-boomu, typická je také neolokalita a posilování nukleární rodiny složené z manželského páru a jejich dětí. Avšak komunistický postup sobil, že byla v českých zemích sociologie v padesátém roce zrušena a zakázána jako *š buržoazní pav da.õ* Proto m ěme dal-í rozvoj sociologické teorie rodiny sledovat ufl jen v kontextu evropského a hlavn ě amerického vývoje (Mofný, 2002, s. 43).

3.3 SOCIOLOGIE RODINY V SOU ĀSNOSTI

Podstatný rozvoj sociologie u nás nastal po roce 1989. Rozvoj samotné sociologie znamená, že se mohou rozvíjet i její jednotlivé disciplíny, jako je sociologie rodiny. Zájem o sociologii se projevuje ve školách, různých institucích i ve sd lovacích prostředcích. V České republice je významný **Sociologický ústav Akademie v ěské republice**, jefl je ve ejnou výzkumnou institucí. Jeho cílem je uskute ovat sociologické analýzy české společnosti s ohledem na evropskou integra ní politiku. Do ěinností Sociologického ústavu pat í provád ění empirických ěet ění, srovnávacích výzkum ě, sond ěí výzkum ě ve ejného m ění, kdy p ěí své ěinnosti vyufflívá poznatk ěí jiných v ěních obor ě, nap íklad práva, ekonomie, demografie, sociální geografie, politické v ědy a také genderových studií. Spolupracuje s mezinárodními institucemi a podílí se na evropských i mezinárodních v ědeckých programech a projektech, kdy vyufflívá a poskytuje vým ěnu v ědeckých informací mezi r ěznými zahrani ními institucemi. Nelze opomenout, že v České republice jsou vydávána sociologická periodika a publikace zabývající se na-í společností, jako nap íklad *Sociologický asopis*, *Na-ě společnost*, *Sociologické studie* a dal-í. Ráda bych také uvedla uskute ěné sociologické studie, které se váflou k sociologii rodiny v České republice a napomáhají pochopit a hodnotit fungování české společnosti a rodiny v ur ěitých oblastech. Jsou to následující studie: *Domácnost, práce a flexibilita (2000-2003)*, *Fenom ěn bezd ětnosti v kontextu sociálních zm ěn v české společnosti (2004-2006)*, *ISSP 2002 a 2003 ó rodina a národ v komparativní perspektiv ě*, *Jedinci a domácnosti v R: transforma ní zm ěny a mezinárodní srovnání (2008-2010)*, *Kombinace pracovního a rodinného flivota v perspektiv ě genderových vztah ě, sociální a zam stnavatelské politiky R (2005-2007)*, *Prom ěny forem uspo řádání partnerského a rodinného flivota z hlediska konceptu flivotních drah (2010-2013) a dal-í.*⁶

⁶ <http://www.soc.cas.cz/cz/> (27.2.2013, 11:02)

Mezi významné současné sociology a autory zabývající se problematikou rodiny patří Ivo Molfný, Hana Maříková, Hana Haňková, Dana Hamplová, Radka Dudová, Martina Rašticová, Simona Pikálková, Jitka Rychtaříková, Věra Kuchařová, Tomáš Katrňák, Zdeňka Lechnerová, Petr Pakosta, Petr Fučík a další.

4. POSTAVENÍ SOUASNÉ ESKÉ RODINY

Souasnou eskou společností a tedy i rodinu ovlivnil jistě nástup modernizace po roce 1989, kdy svobodná společnost začala využívat nových možností, které jí byly nabízeny. Lidé začali podnikat, více cestovat, mladé generace dostaly velké šance vycestovat v rámci jejich studia a získat nové zkušenosti. Zmánila se kromě nových příležitostí i rizika a v tu dobu náklady, a lidé proto začali měnit i své reprodukční chování. I když v dnešní době roste počet rozvodů a rodí se děti partnerům žijícím v nesezdaném soužití, tak stále: *štyřpětina dětí i jejich rodiče pokládají nadále založení rodiny za to hlavní ve svém životě a nejméně třetina z nich se to i podává, i když ne v první pokus. Tedy více než dvacetina české populace zakládá klasickou rodinu s dětmi a udržuje ji pohromadě, alespoň dokud děti nedorostou.* (Mofný, 2002, *Česká společnost*, s. 24).⁷ Život má díky moderní době možnost rozhodovat se více individuálně, nese ale za svá rozhodnutí zároveň v tu dobu odpovědnost.

4.1 PRÁVNÍ VYMEZENÍ

Již v Listině základních práv a svobod⁷, která je součástí ústavního pořádku České republiky a jedním z nositelů nejvyšší právní síly v hierarchii právních předpisů u nás, nalezneme ustanovení pojednávající o rodině a její ochraně. Článek 32 zní: *š(1) Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena. (2) Ženy v mateřství jsou zaručena zvláštní péče, ochrana v pracovních vztazích a odpovídající pracovní podmínky. (3) Děti narozené v manželství i mimo něj mají stejná práva. (4) Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů; děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odděleny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona. (5) Rodiče, kteří pečují o děti, mají právo na pomoc státu. (6) Podrobnosti stanoví zákon.*⁸ Není třeba o definici rodiny a jejích funkcích pochybovat, když je její obecná právní úprava zakotvena v tak definitivním a stěžejním právním předpise.

Obecnou právní definici rodiny v českém právním řádu nenajdeme, přestože není kolik právních předpisů rodinu zmíní, a u nás je to trestní zákoník se svými trestnými činy proti rodině a dále⁸ i občanský zákoník například u ustanovení týkajících se společného jmění manželů⁹. Určitě ale nikoliv obecné právní vymezení pojmu rodina najít nemůžeme, podívali jsme se do zvláštních zákonů. Tyto zákony používají definici rodiny pro své vlastní potřeby.

⁷ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

⁸ §194 - §204 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁹ §149 - §150 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákoník práce¹⁰ v § 187 jmenuje členy rodiny pro účely poskytování cestovních náhrad zaměstnance. Pro účely poskytování dávek státní sociální podpory je rodina vymezena jako *šroufítí rodi a nezaopat ených d tí ve spole né domácnosti. Za nezaopat ené dít je považováno dít do skon ení povinné školní docházky a dále, pokud se bu p ipravuje na budoucí povolání, nebo je zdravotn postífené, nejdéle v-ak do 26 let.*¹¹

Nejd lefít j-ím právním p edpisem v oblasti rodiny a rodinného práva je zákon . 94/1963 Sb., o rodin ve zn ní pozd j-ích právních p edpis . I kdyfí také neobsahuje konkrétní právní vymezení rodiny, tak o ní mluví hned ve svém prvním paragrafu, který zní: *š Manfelství je trvalé spole enství muže a ženy založené zákonem stanoveným zp sobem. Hlavním ú elem manfelství je založení rodiny a ádná výchova d tí.* Zamyslíme-li nad tímto paragrafem, tak dle právního ádu by m la rodina vzniknout jen z manfelství narozením i adopcí dít te. Ale ve skute nosti se rodí mnoho d tí i nesezdaným pár m, i v tomto p ípad vznikají obou partner m rodi ovská práva a povinnosti. Svou roli zde hraje biologický pom r mezi rodi i a d tmi a nezáleží, zda jsou rodi e dít te sezdáni. Díky právnímu vztahu mezi rodi i a d tmi, který vzniká narozením dít te a v n kterých p ípadech jifí samotným po etím, získávají rodi e právo rozhodovat o podstatných otázkách týkajících se fíivota dít te. Na druhou stranu jsou rodi e odpov dni za jednání a výchovu svých d tí. Je nutné zd raznit, fe oba rodi e mají k dít ti stejná práva a povinnosti. Jestliffe jeden z rodi zem el, není znám nebo není nositelem rodi ovské zodpov dnosti, tak v-echna práva a povinnosti náleží pouze jednomu z rodi . Není mofné se t chto práv vzdát. Výjimka zde existuje, dává-li rodi své dít k osvojení (Veselá a kol., 2005, s. 175-177).

Zam íme-li se podrobn ji na právní úpravu obsaženou v zákon o rodin , nalezneme zde úpravu manfelství, které je uzavíráno bu to ob anským s atkem nebo církevním s atkem p ed p íslu-ným orgánem církve. Aby bylo manfelství uzav ené církevním s atkem platné, musí být uzav eno p ed oprávn nou církví nebo nábofenskou spole ností, jeffí je registrovaná podle zákona . 3/2002 Sb., o svobod nábofenské víry a postavení církví a nábofenských spole ností. Dal-í kategorií úpravy zákona o rodin jsou vztahy mezi manfeli. Manfelství zakládá osobní a majetkové spole enství, a proto jeho uzav ením vzniká áda práv a povinností v oblasti osobní, tak majetkové. Zde bych pro p íblížení uvedla n které povinnosti manfel , jako být si v rni, respektovat svoji d stojnost, spole n pe ovat o d ti, pomáhat si a dal-í. Zákon je zde spí-e obecný a spoléhá v tomto ohledu na spole enské

¹⁰ zákon . 65/1965 Sb., zákoník práce ve zn ní pozd j-ích p edpis .

¹¹ <http://www.mpsv.cz/cs/2> (27.2.2013, 15:30)

a morální normy. Majetková práva a povinnosti se týkají společného jmění manželů, které vzniká uzavřením manželství, a to i neplatného. Zákon upravuje podmínky společného jmění a jeho možné modifikace, tedy zúžení i rozšíření, dále jeho správu, zánik a vypořádání. Významná je také vzájemná vyživovací povinnost mezi manžely, která má zajistit, aby byla životní úroveň manželů stejná.¹²

Manželství může vzniknout pouze zákonem stanoveným způsobem, to samé platí i u jeho zániku. Zákon o rodině mluví o těchto způsobech zániku manželství, a to smrtí jednoho z manželů, prohlášením jednoho z manželů za mrtvého a rozvodem manželství. Zde bych v nově upravené pozornosti rozvodu, jako jedinému způsobu zrušení manželství za života manželů. Rozvod rozvodu je nazýván jako *kvalifikovaný rozvrat manželství*¹³ a jeho dokazování se liší podle variant rozvodu. Rozdělujeme rozvod se zjištěním příčin rozvratu, takzvaný sporný, dále rozvod bez zjištění příčin rozvratu, takzvaný nesporný (smluvený) a poslední rozvod s tvrdostní klauzulí. Při sporném rozvodu může soud na návrh některého z manželů manželství rozvést v případě, že manželství trvale a hluboce rozvráceno a nelze očekávat jeho obnovení. Soud zde bere v úvahu příčiny rozvratu manželství. U smluveného rozvodu založeného na dohodě obou manželů musí být splněny zvláštní podmínky a předpoklady, mezi které patří: manželství muselo trvat alespoň rok, manželé spolu nejméně šest měsíců neflíjí, druhý manžel se k návrhu musí připojit, dále manželé musí předložit smlouvu o vypořádání majetkových vztahů a společného bydlení a smlouvu o případné vyživovací povinnosti. Mají-li manželé děti, musí předložit soudem schválenou dohodu o úpravě poměrů nezletilých dětí. Rozvod s tvrdostní klauzulí znamená jeho určité ztížení v zájmu ochrany manžela, který s rozvodem nesouhlasí. Soud rozvodu manželství nevyhoví, jestliže by byla manželé, jenž se na rozvratu manželství převážně nepodílel, způsobem zvlášť závažná újma a pokud mimo jiné okolnosti svádí ve prospěch zachování manželství. Existuje tedy rozvrat manželství, ale zároveň mimo jiné okolnosti, kvůli kterým není rozvod možný. Výjimka je možná v případě, jestliže manželé spolu žijí déle jak tři roky neflíjí. Pak je i toto manželství rozvedeno.¹⁴

Pro všechny druhy rozvodu dle zákona o rodině platí, jestliže mají manželé nezletilé děti, nemůže dojít k rozvodu, pokud by to bylo v rozporu se zájmem dětí daným zvláštními

¹² § 1-21, § 91 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, § 143-151 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů.

¹³ § 24 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁴ § 24-25 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

d vody. Zde bych uvedla příklad třeba postifeného dítěte, které vyfladuje péči obou rodičů, hlavně v oblasti vyflho finančního zajištění, které by jeden rodič nemusel zvládnout. Zvýšenou ochranu dítěte máme pozorovat také v oddělení rozvodového řízení a řízení, které upravuje poměry k nezletilým dětem po rozvodu. Manflilství nebude rozvedeno, dokud nenabude rozhodnutí soudu o úpravě poměrů k nezletilým dětem právní moci. Soud rozhoduje zejména, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak se budou rodiče podílet na jeho výfliv. Dítě může být kromě rodičů svěřeno do výchovy i dalflí fyzické osobě nebo do ústavní péče. Soud se vlfdy snaflí hájit zájmy dítěte (Veselá a kol., 2005, s. 146-147).¹⁵

Zákon o rodině dále upravuje problematiku urování rodičovství a popení otcovství, náhradní výchovu dítěte, kam patří osvojení, pěstounská péče, porušenství, svření dítěte do výchovy jiné osoby, nejastěji prarodičům, ale také ústavní výchova, kam je dítě svěřeno, není-li pro něj nalezena vhodná náhradní rodina. Zákon mluví také o institutu opatrovnictví, kdy je opatrovník ustanoven k ochraně zájmů nezletilého dítěte pro jednotlivé konkrétní případy. Asto se stává opatrovníkem orgán sociálně-právní ochrany dítěte, a to obecní úřad obce s rozflnou působností (Veselá a kol., 2005, s. 214).¹⁶

Nelze zapomínat na úpravu vztahů mezi rodiči a dětmi, kterou zákon o rodině také obsahuje. Zde hraje klíovou roli rodičovská zodpovědnost, která obsahuje práva a povinnosti rodičů k nezletilému dítěti. Její náplní je péče o nezletilé dítě, jeho zastupování a správa jeho jmění. Mají ji oba rodiče a nemusí být manflily, ani spolu flit v jedné domácnosti, vzniká pouze na základě existence vztahu rodičovství. Soud může rodičovskou zodpovědnost pozastavit, omezit nebo ji může rodiče úplně zbavit. Péče o dítě neboli jeho výchova zahrnuje péči o jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Rodiče mají právo mít dítě u sebe, stýkat se s ním, právo řídit jeho jednání a vykonávat nad ním dohled, určit místo jeho pobytu a jeho povolání s ohledem na zájmy dítěte. Výkon rodičovské zodpovědnosti má vlfdy záviset na vřku dítěte a jeho potřebách. V případě, fl se rodiče nedohodnou na podstatných záleflitostech při vykonávání jejich rodičovské zodpovědnosti, rozhodne o nich soud. Na druhou stranu existují i práva a povinnosti dítěte vůči svým rodičům. Dítě má právo na správu svého jmění a na to, aby bylo vychováváno a zastupováno, významné je jeho oprávnění na výflivné vůči svým rodičům. Dítě je naopak povinno své rodiče ctít a respektovat, je ale třeba toto tvrzení brát morálně a nikoliv normativně. Je třeba si představit, fl by dítě ctílo rodiče, jefl se dopouští trestné činnosti či uflívání drog. Dítě má také povinnost dle svých schopností

¹⁵ § 24-26 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁶ § 45, § 50-84 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

rodičům pomáhat v domácnosti a také přispívat na úhradu společných potřeb rodiny, pokud má vlastní příjem a majetek. Má se jednat o přiměřený příspěvek a pouze v případě, že má dítě pravidelný příjem. Dlehlitá je také vyživovací povinnost dětí v rodině. Jestliže jsou děti schopny samy se živit, mají svým rodičům v případě potřeby zajistit slušnou výživu (Veselá a kol., 2005, s. 181- 195).¹⁷

V návaznosti na výživné rodičů v dětem, je třeba zmínit, že rodič má jako první nárok na výživné v dě svému manželovi, v případě také v dě rozvedenému manželovi, a poté nastupuje nárok na výživné v dě dítěti. Zákon o rodině vedle vyživovací povinnosti mezi rodiči a dětmi, manžely a rozvedenými manžely počítá také s vyživovací povinností mezi ostatními příbuznými. Jedná se zde pouze o nutnou výživu, v praxi jde často o stanovení výživného prarodičům v dě nezletilým vnukům a vnučkám v případě neschopnosti rodičů plnit tuto povinnost. Jako poslední případ výživného je nárok neprovdané matky v dě otci dítěte, která má nárok na přiměřenou úhradu její výživy a úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a slehnutím (porodem) po dobu dvou let. Do této kategorie výživného jifl nepatří úhrada nákladů na pořízení v dě pro dítě, jako je postýlka, oblečení apod. To ufl spadá do vyživovací povinnosti otce k dítěti. (Veselá a kol., 2005, s. 198-199).¹⁸

V předchozích odstavcích jsem nastínila hlavní oblasti úpravy zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů. Nyní bych ale poukázala na změny, které v oblasti rodinného práva přinese zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, tedy nový občanský zákoník, jefl nabude účinnosti 1. ledna 2014, čímž dojde ke zrušení současné právní úpravy rodinného práva. Ustanovení o rodinném právu v novém občanském zákoníku nalezneme v části druhé, v paragrafech 655-975.

Nový občanský zákoník ve velké míře navazuje na současný zákon o rodině, ve kterém se inspiruje. Celkové pojetí rodinného práva zůstává tedy stejné. Odchytky od současného stavu nacházíme především ve změně formulací, jefl má přispět ke snadnějšímu porozumění textu. Zavádí též nové instituty (např. rodinný závod), které se osvědčily v zahraničí. Na druhou stranu poukává na které instituty, které byly naší právní úpravou známy jifl dříve (např. osvojení zletilého).¹⁹

¹⁷ § 31-35, § 44, § 87 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁸ § 85-95 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁹ <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/rodinne-pravo/koncepcni-zmeny.html> (2.3.2013, 17:17)

Mám-li uvést konkrétní změny, vybrala jsem několik příkladů, které mne v úpravě nového občanského zákoníku zaujaly. Jedná se například o povinnosti a práva manželů, kdy nová úprava zavádí v § 688-689:

- *právo manžela na informace o příjmech, stavu jmění a o stávajících i uvažovaných pracovních, studijních a podobnýchinnostech druhého manžela,*
- *povinnost manžela brát zřetel na zájem rodiny, druhého manžela a nezletilého dítěte při volbě svých pracovních, studijních a podobnýchinností.²⁰*

Dále v § 698-699 nalezneme úpravu obvyklého vybavení rodinné domácnosti.

- *Důraz je kladen na soubor movitých věcí, které slouží běžně nezbytným životním potřebám rodiny a jejích členů, nikoliv na právní tituly k jednotlivým věcem.*
- *K nakládání s těmito věcmi je třeba souhlasu druhého manžela, jinak se manžel může dovolat neplatnosti, výjimka platí u věcí zanedbatelné hodnoty, kdy souhlas není třeba.*
- *V věci náležející k obvyklému vybavení rodinné domácnosti přestanou být dnem nabytí účinnosti nového občanského zákoníku součástí společného jmění.²¹*

Nově zavedeným institutem v § 700 a následujících je *š rodinný závod*.

- *Inspirací pro vznik rodinného závodu byl italský občanský zákoník. Jak již název napovídá, pracují v rodinném závodě členové rodiny a rodinný závod je ve vlastnictví některých z těchto osob. O zásadních otázkách rozhodují všichni členové bez zřetel na vlastnictví nebo spoluvlastnictví.*
- *Upraveny jsou práva a povinnosti členů rodiny k rodinnému závodě upraveny smlouvou (například zakládající mezi stranami pracovní poměr), podílejí se členové rodiny zúčastnění na provozu rodinného závodu na zisku z něho.²²*

Nově je v § 751-753 upraveno také domácí násilí.

- *Domácí násilí je v současné době upraveno jen ve veřejnoprávní rovině.*

²⁰<http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/rodinne-pravo/konkretni-zmeny/povinnosti-a-prava-manzelu.html> (3.3.2013, 19:26)

²¹<http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/rodinne-pravo/konkretni-zmeny/obvykle-vybaveni-rodinne-domacnosti.html> (3.3.2013, 19:26)

²² <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/rodinne-pravo/konkretni-zmeny/rodinny-zavod.html> (3.3.2013, 19:27)

- *Nový občanský zákoník tuto úpravu doplní. Předkladem posloužila právní úprava Slovenska, Rakouska, Itálie a SRN. Ustanovení proti domácímu násilí se vztahují i na ostatní osoby, které s manžely společně bydlí.²³*

Jako poslední případ bych uvedla zavedení institutu *š osvojení zletilého*, který nalezneme v § 846-854.

- *Osvojení zletilého je významné především z hlediska dítěte, kdy osvojenec dítě v první zákonné třídě a zároveň nevstupuje v dítěte právo osvojitele v jiných osobám. O osvojení rozhodne soud na návrh osoby, která chce zletilého osvojit. K návrhu se zletilý nepřipojí. Osvojení má právní následky pro osvojenecovy potomky, jen pokud se narodili později. Osvojenec si ponechává své dosavadní příděl, ale se souhlasem osvojitele může k svému přídělu připojit i příděl osvojitele.²⁴*

4.2 FAKTA O ČESKÉ SPOLEČNOSTI A RODINĚ PO ROCE 1989

Pro ilustraci uvádím některá zajímavá data, která sama o sobě vypovídají mnoho o změnách a trendech rodinného a reprodukčního chování lidí v České republice.

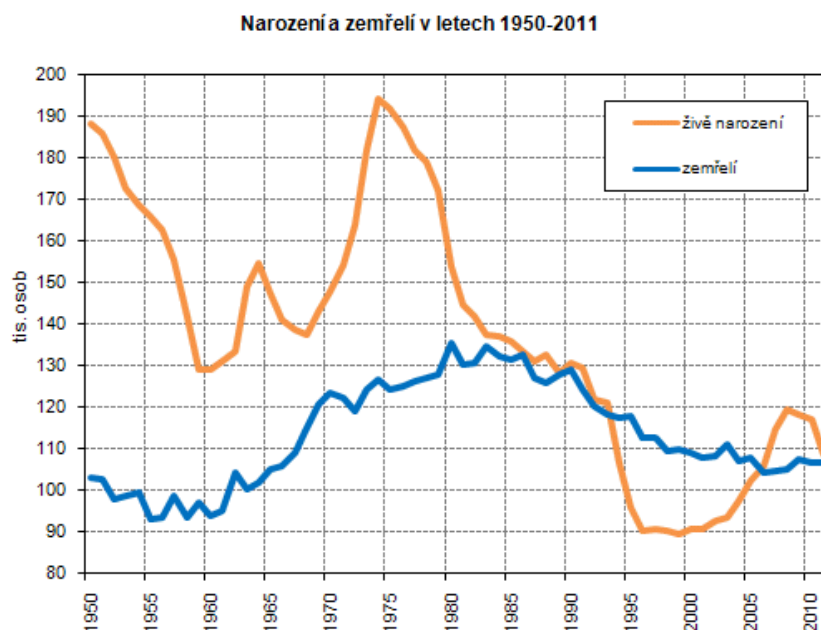
4.2.1 DĚTI A NEMANŤELSKÉ DĚTI

Vyděme-li z dat českého statistického úřadu, tak počet narozených dětí v České republice od počátku devadesátých let hluboce klesal a až do roku 2000, kdy se narodilo jen něco kolem 90 tisíc dětí. Po mírném nárůstu až do roku 2010, kdy se narodilo téměř 120 tisíc dětí, máme nyní sledovat opět klesající tendenci. Porovnáme-li sedmdesátá léta, kdy se rodilo až 192 tisíc dětí ročně, s nyníjším stavem, tak se u nás v posledních letech rodí jen něco málo přes polovinu dětí. V roce 1994 byl zaznamenán úbytek obyvatelstva, což znamená, že počet zemřelých překročil počet živě narozených dětí a tento stav trval až do roku 2005. Rok 2006 přinesl kladný přirozený přírůstek obyvatel, zejména z důvodu nízkého počtu zemřelých osob. Takový vývoj máme sledovat až do současnosti.

²³ <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/rodinne-pravo/konkretni-zmeny/domaci-nasili.html> (3.3.2013, 19:29)

²⁴ <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/rodinne-pravo/obecne.html> (2.3.2013, 18:25)

Graf . 1 - Narození a zemřelí v letech 1950-2011

Zdroj: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/narozeni_a_zemreli_v letech_1950_2011 (22.2.2013, 10:49)

Budeme-li brát ohled na věk matek, posunulo se rození dětí do vyššího věku. Pro porovnání byl v roce 1990 průměrný věk matky při porodu 24,8 let, v roce 2002 již 27,8 let a v roce 2010 dokonce 29,6 let. Mezi roky 1990 a 2000 stoupl podíl třicetiletých žen, které dosud neprodily žádného potomka z 6 procent na 18 procent, tedy na trojnásobek. Od konce osmdesátých let se úhrnná plodnost propadla z hodnoty 1,9 dětí na ženu na 1,1-1,2 dětí na ženu v roce 2002 a 1,49 dětí na ženu v roce 2010. Tyto hodnoty jsou jedny z nejnižších ve světě. Rozdíly v počtu narozených dětí jsou dány i regiony, například méně dětí se rodí ve velkých městech. Tyto změny jsou zejména trvalé a znamenají nástup nového reprodukčního chování, jež je typické nízkým počtem dětí. Snížení porodů druhého i dalšího dítěte je také výrazně ovlivněno zvyklostmi průměrného věku prvorodiček. Zajímavý je také podíl dětí narozených z mimotělních oplodnění, který dosahuje přibližně dvacet procenta ze všech narozených (Moffný, 2002, Česká společnost, s. 26-29, Rychtaříková, 2003, s. 43, data ŠÚ).

Vedle věku, který je demografickým faktorem, jež ovlivňuje konečnou plodnost ženy, hraje důležitou roli i vzdělání. V průměru méně dětí mají ženy s nejvyšším dosaženým vzděláním. To samé platí u bezdětnosti. Vysokokolsky vzdělané ženy většinou vykonávají náročnější profese a hence tudíž kombinují zaměstnání s výchovou dětí. Více dětí pro ně může mít za důsledek nemohlost rozvoje jejich kariéry i ztrátu výdělku. Delší doba studia také zkracuje dobu pro rození dětí a vyvíjí v křepi narození prvního dítěte mnohem větší riziko, než ufl

nedojde k narození dalších dětí. Vysokokolačky také často odkládají narození prvního dítěte, protože chtějí nejdříve získat profesní postavení a poté teprve založit rodinu. Tento rozpor mezi pracovní povinností ženy a jejím postavením v rodině obvykle vede k velkému poklesu plodnosti (Rychtaříková, 2003, s. 45).

Dochází také k narůstání podílu dětí narozených mimo manželství. V letech 1989 a 2000 vzrostl v České republice podíl těchto dětí o 270 procent. Na počátku roku 2000 žilo v České republice asi 200 tisíc nemanželských dětí. Tyto děti nejsou jen děti, které se narodí svobodným matkám, ale rodí se také nesezdaným párom a rozvedeným ženám, a proto přibližně čtyřicet procent těchto dětí není prvním dítětem své matky. Stále je ale většina dětí narozena v manželství a velká část dětí mimomanželských se rodí párem žijícím manželským způsobem života i přesto, že nejsou oddáni. Velké rozdíly můžeme sledovat v mezinárodním srovnání. Již na konci devadesátých let byl podíl nemanželských dětí například ve Švédsku, Estonsku, Norsku a Dánsku přibližně 50 procent, na Islandu dokonce 65 procent, ve Velké Británii 37 procent. V katolických zemích je to tradičně méně dětí, jako třeba v Itálii pouze 8 procent a v Polsku 11 procent, ale i to neplatí v obecně, katolické Irsko má například 27 procent nemanželských dětí. V současnosti dle údajů českého statistického úřadu je u nás podíl nemanželských dětí přibližně 42 procent.

4.2.2 SEXUÁLNÍ CHOVÁNÍ

Pro dnešní dobu jsou typické nové formy intimního soužití, kdy sex již není spojován jen s manželstvím a došlo tudíž k velkému rozvolnění pravidel sexuálního chování. Na sex je ve vztazích kladen větší důraz a slouží často k jejich samotnému navázání a následnému udržení. Mladí lidé dnes vidí sexuální aktivitu oddělenou od manželství a navíc, ve většině případů ji spojují s láskou, ale ani to není nutnou podmínkou. Nyní se zaměřím na mladé ženy a dívky, protože právě oni teprve budou vstupovat do sexuálního života a bude se od nich odvíjet sexuální chování budoucí generace. Budu se zabývat otázkami týkajícími se sexu u mladých lidí ve věkové skupině 15 až 17 let, a to odděleně pro chlapce a dívky. Používám data z výzkumu z roku 2008, který se zaměřil na mapování sexuálního chování právě u velmi mladých lidí.

Data ukazují, že první pohlavní styk ve věkové skupině 15 až 17 let za sebou má například 66 procent dívek a 52 procent chlapců. Nejvíce z nich má tuto zkušenost již v patnáctém roce života. Srovnáme-li tento podíl mladých lidí s výzkumem z roku 2001, tak podíl patnáctiletých majících za sebou první sex stoupl trojnásobně. V České republice je

práv patnáctý rok života zákonnou hranicí, kdy mohou mladí lidé zaít legálně se sexuálním životem.²⁵ Avšak i přes tuto hranici existují lidé, jež za nou sexuální flit před patnáctým rokem života, a jejich podíl také nadále stoupá. Dle sexuologických výzkumů plyne, že sexuální zralost ve vyspělých zemích se v posledních desetiletích posouvá do stále nižšího věku. Je ovšem třeba říci, že tato zralost neboli připravenost sexuální flit n jak určitým věkem, u dívek se tak dle nejnovějších údajů podle první menstruace. Dle flit je také ovlivněna mladých lidí kulturním zázemím, ve kterém vyrůstají, zejména vzděláním matky. Výzkum ukazuje, že čím vyšší je vzděláním matky, tím později začínají mladí sexuální flit. Nyní se budeme zabývat otázkou partnerství, kdy mladé dívky mají první pohlavní styk nejnověji se staršími chlapci. Zajímavé je také zjistit, zda je první pohlavní styk plánován nebo spíše náhodná záležitost. Obecně platí, že před první sexuální zkušeností chodí chlapci s dívkami kratší dobu než dívky s chlapci. Se zvyšujícím věkem dívek se snižuje i průměrná délka chození s chlapci před prvním pohlavním stykem, u chlapců je tomu zase spíše naopak: tedy čím jsou starší, tak s dívkou chodí před prvním pohlavním stykem delší dobu. Se stálým partnerem, a tedy jako promyšlený akt zaflilo první pohlavní styk asi 53 procent chlapců, naopak u dívek to bylo 70 procent. Při svém prvním pohlavním styku jsou tedy dívky více rozvážné nežli chlapci (Katrňák, Lechnerová, Pakosta aj., 2010, s. 77-86).

V otázkách používání antikoncepce výzkumy ukazují, že většina dotazovaných chlapců i dívek ji používá, téměř 79 procent respondentů uvedlo, že se jejich první pohlavní styk odehrál s použitím antikoncepce. Nejnověji to byl prezervativ (u více jak třetiny dotázaných), následovala hormonální antikoncepce ve formě pilulek. Používání antikoncepce vypovídá o zodpovědném sexuálním chování, ale také o tom, že mladí lidé vnímají sex odděleně od lásky. V souvislosti je často sex spojován s láskou a s tím souvisí otázka věrnosti. Lásky je dnes dokazována sexuální věrností a nevěra vede v mnoha případech k rozchodu páru. Sex by podle mladých dívek a chlapců měl být spojen s věrností a dlouhodobým vztahem k jednomu partnerovi. Dle Mofného (2002, česká společnost) jsou ale české fleny v mezinárodním srovnání k nevěře krajně tolerantní. Zvyšuje se také pravděpodobnost využívání sexuálních partnerů díky tomu, že dochází ke snižování věku, ve kterém začínají mladí lidé sexuální flit a rovněž v věku při uzavření manželství. S přibývajícím věkem roste mezi mladými lidmi zájem o problematiku AIDS. Čím vyšší je věk, tím méně se používají mladí lidé jako antikoncepční prostředek prezervativ. Z předchozích

²⁵ Dle § 187 zák. č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, ve znění pozdějších předpisů.

zjištění máme i u nás, že mladí lidé jsou připraveni zažít se sexuálním životem brzy, ale zároveň k tomu postupují zodpovědně (Katrňák, Lechnerová, Pakosta aj., 2010, s. 86-103).

Zaměřme-li se na počet sexuálních partnerů, tak ze studie z roku 2008 plyne, že průměrný počet partnerek za život mufl je 9,4 partnerek, naopak u žen je to v průměru 5,25 partnerů za život. Nevěru přiznává 34 procent z dotazovaných vdaných žen a 55 procent ženatých muflů. U muflů se obvykle jednalo o přelíživostné styky, naopak u žen to byly i delší známosti (Weiss, Zvěřina, 2009).

Srovnáme-li naše a zahraniční výzkumy, tak z nich plyne vyšší sexuální aktivita a větší volnost norem sexuálního chování právě u nás. Ale změny vedou také k větší odpovědnosti u většiny populace, což se projevuje uflíváním antikoncepce při prvním pohlavním styku a větším pouflíváním hormonální antikoncepce při sexu se stálým partnerem (Moflný, česká společnost, 2002, s. 37).

4.2.3 UM LÁP ERUŠENÍ T HOTENSTVÍ

V letech 1990 až 2010 máme dle dat českého statistického úřadu sledovat velký pokles v počtu umlých přerušení t hotenství. V roce 1990 byl jejich počet přibližně 110 tisíc a v roce 2010 jen okolo 24 tisíc. Ze zdravotních důvodů bylo u nás umlé přerušení t hotenství legalizováno roku 1950, od roku 1958 se toto povolení rozšířilo i na další (zvláště z etele hodné) důvody. Od té doby do roku 2000 u nás došlo ke zhruba třem milionům nechtěných ot hotnů, která byla eena interrupcí. Nelze přehlédnout, že narození dětí by jistě znamenalo vliv na počet obyvatel české republiky. Počet umlých přerušení t hotenství u nás kolísal s ohledem na úpravy legislativy. V tšinou při zprůsvnění interrupcí rostl počet flivů narozených dětí. Nejdříve zde existovaly komise, které povolovaly tento zákrok, ale v roce 1987 byla jejich činnost ukončena. K provedení interrupce staí pouze fládost ženy bez uvádění sociálních i ekonomických důvodů. Tato změna znamenala nárst počtu interrupcí na 86 na 100 flivů narozených dětí v roce 1989, poté již pozorujeme pokles. V každé ženě, které se rozhodují pro umlé přerušení t hotenství, je často mezi dvacátým sedmým a třicátým rokem. Vdané ženy, které fládají o interrupci, mají již často nějaké dítě. Zajímavé je, že v roce 2000 bylo provedeno 26 zákroků dívkám, které je-t nedověřily patnáctý rok flivota. Rozdíl v počtu umlých přerušení t hotenství máme sledovat v regionálním i mezinárodním srovnání (Rychtařková, Kuchařová, 2008, s. 20-21, Moflný, česká společnost, 2002, s. 30-33).

4.2.4 SÁTKY A ROZVODY

Zhodnotíme-li situaci v sedmdesátých a osmdesátých letech, tak jen ti ženy ze sta a pětina mužů ze sta bylo celoživotně svobodných. V období 1989-2000 u nás klesl počet svobodných žen na polovinu, což je způsobeno i jejich odkládáním. Zvyšuje se průměrný věk nevdaných žen, kteří vstupují do manželství později. V roce 2010 byl průměrný věk svobodných žen 29,4 let a žen 32,2 let. Počet uzavřených sátek byl v roce 2010 47 tisíc s tendencí v budoucnu nadále klesat. Pro porovnání v roce 1990 jich bylo přes 90 tisíc. Je třeba před samotným uzavřením sátku je typické nejdříve zažít s partnerem či partnerkou bydlet v jedné domácnosti. Dle průzkumu z roku 2008 uvedlo přes 80 procent dívek i chlapců, kteří by průměrně 4 roky před sátkem žili s partnerem v nesezdaném soužití. Česká společnost zaujímá k nesezdanému soužití ve většině kladný postoj, změny mění, ale se tento typ soužití stal uznávanou normou partnerského vztahu a v případě předmanželského nesezdaného soužití se stal novou všeobecně rozšířenou praxí spojenou s budoucím uzavřením manželství a založením rodiny. Postoj k tomuto druhu soužití nebývá ovlivněn pohlavím, vzděláním ani velikostí bydlení, změny zde ale mají negativní vliv v kultuře a náboženské víry. U většiny lidí navzdory vujícím bohoslužbám a zároveň s přibývajícím věkem klesá pravděpodobnost souhlasu těchto lidí s nesezdaným soužitím. Vliv na postoj k nesezdanému soužití má také zkušenost z dětství se soužitím vlastních rodičů. Lidé, kteří hodnotili manželství svých rodičů jako spokojené a – asné vyjádřili v dětství podporu pro manželství nežli pro nesezdané soužití. Lidé v dětství volí nesezdané soužití z důvodu snazšího rozchodu, nežli je tomu u rozvodu manželství, ti, kteří ho volí jako celoživotní formu soužití, oceňují také určitou nezávislost, kterou jim přináší. Naopak ti, kteří ho berou jako přípravu před vstupem do manželství, vědí, že lépe poznají svého partnera a fungování jejich vztahu (Hamplová, Pikálková, 1997 sestavili Mansfeldová, Tuček, 2002).

Dle dat českého statistického úřadu u nás rozvodovost vzrostla od roku 1950, kdy bylo uskutečнено okolo 10 tisíc rozvodů, téměř třikrát. V roce 1990 u nás proběhlo okolo 32 tisíc rozvodů a od té doby má rozvodovost tendenci se stále mírně zvyšovat a klesat, vždy však dosahuje hodnot kolem 30 tisíc rozvodů ročně. V roce 2010 bylo rozvedeno téměř 31 tisíc manželství. Avšak průměrná délka trvání manželství vzrostla z 10,1 let v roce 1990 na 12,7 let v roce 2010. Úhrnná rozvodovost, tedy podíl rozvedených manželství z celkového uzavřených, se v roce 2010 vyvíjela až na 50 procent. Zajímavé je také zhodnocení rozvodovosti s přihlédnutím k délce trvání rozváděného manželství. Za posledních sedm let (od roku 2010) tvoří největší podíl rozváděných manželství ta manželství, která trvala dvacet

a více let. Naopak nejmén je rozváděných manželství trvajících rok a méně. Zaměřme-li se také na data Eurostatu²⁶, patří Česká republika mezi státy s vysokou úrovní rozvodovosti, podobně jako Německo, Velká Británie i skandinávské země.

V současné době od sebe lidé ve svých partnerstvích a manželstvích očekávají více, proto mluvíme-li o rozchodech a rozvodech, nemůžeme dnešní společnost považovat za méně vřelou i milující. Významnou roli na poli rozvodovosti hraje také vzdělanost a zaměstnanost žen, jež mají dnes možnost se plně pracovní uplatnit a rozvod pro ně již neznamena ekonomické dno a problémy se uflivit. Do této sféry zasahuje i stát se svou sociální pomocí, dle chody, známými platby na děti a také mateřskou péčí ve školkách. Všechny tyto faktory ovlivňují rozvod a porozvodové uspořádání. V oblasti partnerských vztahů zasáhla modernizace jejich stabilitu, která je dnes nižší. Nyní bych uvedla zajímavé poznatky výzkumu týkajícího se vnímání rozvodu mladými lidmi. Dle výzkumu z roku 2008 mladí lidé vnímají rozchod a rozvod spíše jako bolestivý a třeškový, ale na druhou stranu i osvobozující. Odlišnosti mezi rozvodem a rozchodem můžeme pozorovat ve vnímání jeho definitivnosti a otevřenosti, kdy rozvod je spíše definitivní oproti rozchodu. Rozdíly můžeme také vidět u porovnávání citovosti a rozumnosti, kdy rozchod je vnímán jako citový. Nejzávažnějším důvodem rozchodu i rozvodu spatřují respondenti v šdlouhodobém neporozumění se svým partnerem a v šnavázání jiného vztahu. V případě rozchodu hraje velkou roli také švyprchání lásky a šneuspokojivý sexuální flivot. Naopak šneshoda v názorech na výchovu dětí se jeví jako závažnějším důvodem rozvodu. Důvody k rozchodu u skutečných partnerství respondent se mírně liší od jejich předchozího hodnocení z hlediska závažnosti. Dotazovaní ve věkové skupině 15-17 let uvedli jako skutečný důvod jejich rozchodu nejčastěji švyprchání lásky, naopak skupina mladých lidí ve věku 25-27 let uvedli šdlouhodobé neporozumění s partnerem (Katrňák, Lechnerová, Pakosta aj., 2010, s. 42-43, 157-171).

²⁶ Eurostat je statistický úřad Evropské unie se sídlem v Lucemburku. Jeho úkolem je poskytovat data na evropské úrovni, která umožňují srovnání mezi jednotlivými regiony a zeměmi Evropské unie. Nabízí aktuální údaje, jež využívají vlády, podniky, vzdělávací sektor, novináři i veřejnost pro svou práci a flivot.

Zdroj: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/about_eurostat/introduction (26.2.2013, 15:29)

5. RODINNÁ POLITIKA V ČESKÉ REPUBLICE

Rodinná politika představuje: *šouhrn aktivit a opatření za účelem podpory rodiny*.²⁷ Promítá se do různých oblastí života společnosti, například do oblastí školství, zdravotnictví, bydlení, trhu práce a infrastruktury. Zároveň se dotýká soukromého života rodin a musí proto respektovat jejich autonomii a schopnost individuálního rozhodování. Jejím cílem je podpora rodin ve výkonu jejich přirozených funkcí, ale v žádném případě tyto funkce nepřebírá a nezasahuje do vnitřního života rodin, rozdělení sociálních rolí v rodině a podobně. Měla by též zohledňovat různé vývojové fáze rodin a společně s tím jejich potřeby v konkrétních situacích.²⁸

Rodinné politice byla u nás po transformaci společnosti v nována téměř do konce devadesátých let minimální pozornost. Rozvoj opatření na podporu rodin s d tmi nastal v období let 2001-2006. Cílem těchto opatření byla vyší finanční podpora rodin a zachování individuální péče o malé děti v rodině. Významnou roli hrálo přijetí *Koncepce rodinné politiky v ČR* v roce 2005, kdy se jednalo o první explicitní vyjádření rodinné politiky u nás a uznání odpovědnosti státu za podmínky, které vytváří pro rodiny s d tmi. V roce 2008 se ale úspory státního rozpočtu dotkly právě dávek určených pro rodiny s d tmi, a to konkrétně porodného, rodičovského příspěvku a příspěvku na děti. Tento trend poklesu dávek znamená, že jsou poskytovány jen rodinám s nejnižšími příjmy. Došlo tak k zúžení okruhu rodin majících nárok na finanční podporu v péči o své potomky. Změny nastaly také v možnosti erpání rodičovské dovolené, kdy je umožněno flexibilní erpání její délky. V koncepci rodinné politiky v České republice zůstává upřednostňována péče o děti v rodině před jinými formami péče. Mateřská²⁹ a rodičovská dovolená³⁰ jsou u nás velmi dlouhé, ale finanční kompenzace, kterou poskytuje stát během této doby je spíše průměrná. Neexistuje u nás v rámci rodičovské dovolené kvóta pro otce, který tak nemá povinnost erpat její část. V rámci finanční podpory rodin státem můžeme pozorovat spíše odsun od rodinných dávek k daňovým zvýhodněním, i když je tato možnost využívána méně. Příspěvky na děti získaly charakter spíše sociálních dávek, jsou tedy určením chudoby rodin související s jejich nízkou příjmovou situací. Avšak rodinná politika by se měla od této sociální, je-li zaměřena na rodiny s nízkými příjmy, lišit právě nabídkou nástrojů podpory všech rodin s d tmi bez ohledu na jejich příjem (Kocourková, 2008).

²⁷ <http://www.mpsv.cz/cs/4> (12.3.2013, 20:43)

²⁸ <http://www.mpsv.cz/cs/4> (12.3.2013, 20:43)

²⁹ § 195 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

³⁰ § 196 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

Rodinná politika není jen celostátní, ale i na místní úrovni je její rozvoj důležitý. Pod zátitou Ministerstva práce a sociálních věcí a Stálé komise pro rodinu a rovné příležitosti Poslanecké sněmovny parlamentu ČR je každým rokem vyhlašována celostátní soutěž Obce přátelské rodin. Tato soutěž má podporovat vznik prarodinných opatření v českých obcích a pomáhat k vytváření prarodinné atmosféry v české společnosti. Oceněny jsou obce, jež aktivně zjišťují potřeby rodin a snaží se o zavedení koncepčních a dlouhodobých opatření na jejich podporu.³¹

S rodinnou politikou souvisí sociálně-právní ochrana dětí, která má zajišťovat práva dítěte na život, jeho pozitivní vývoj, na rodičovskou péči a život v rodině, na identitu dítěte, svobodu myšlení, svobodní náboženství, na vzdělání a zaměstnání a zahrnuje také ochranu dítěte před jakýmkoliv tělesným i duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykoisováním.³² Tato ochrana dětí je obsažena stejně jako opatření rodinné politiky v právních předpisech mnoha právních odvětví (oblast rodinného práva a sociálního zabezpečení, školské, zdravotní, daňové, občanskoprávní a trestní právní úpravy). Konkrétně byla uvedla zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální pomoci, ve znění pozdějších právních předpisů. Na mezinárodní úrovni jsou významné *Deklarace práv dítěte* a *Úmluva o právech dítěte* přijaté na půdě Organizace spojených národů.³³

5.1 AKTIVITY K PODPOMĚ RODINY

V rámci rodinné politiky máme rozlišit tři typy aktivit, které podporují rodinu, a to sociální služby, služby na podporu fungující rodiny a péči poskytované v rámci sociálně-právní ochrany dětí. Každá z těchto služeb má svá specifika a zaměření. Sociální služby podporují jednotlivé členy rodiny i rodiny jako celek v případě, že jsou v nepříznivé sociální situaci. Jejich cílem je prevence sociálního vyloučení rodin. Dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách ve znění pozdějších předpisů máme sociální služby dělit na sociální poradenství, které je základní a odborné, dále služby sociální péče a služby sociální prevence. Základní poradenství má zájemcem pomoci řešit jejich nepříznivou situaci a ze zákona ho

³¹<http://www.mpsv.cz/cs/4> (12.3.2013, 20:43).

³²Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, konkrétně vymezuje sociálně-právní ochranu dětí v § 1 jako: ochranu práva dítěte na pozitivní vývoj a řádnou výchovu, ochranu oprávněných zájmů dítěte, v etní ochrany jeho jmění a působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny, zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině. Dále zdůrazňuje, že nedotýká se stávající zvláštní právní předpisy, které těmto upravují ochranu práv a oprávněných zájmů dítěte. Podrobněji vyšetřte tyto právy nalezneme například v Úmluvě o právech dítěte.

³³<http://icv.vlada.cz/cz/tema/deklarace-prav-ditete-63749/tmplid-560/> (13.3.2013, 16:43).

musí poskytovat všechny druhy sociálních služeb. Naopak odborné poradenství je zaměřeno na cílové skupiny, typicky je poskytováno v občanských, manfelských, rodinných poradnách, poradnách pro oběti trestných činů a domácí násilí a podobně. Toto poradenství může být poskytováno také v terénu v blízkém prostředí klientů. Služby sociální péče mají pomáhat lidem, kteří z důvodu včasně nebo dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu mají sníženou soběstačnost. Cílem je zapojení takových lidí do blízkého života, a jestliže to jejich stav vyloučí, tak alespoň zajistit dostatečné prostředí. Náleží sem osobní asistence, pečovatelská služba, centra denních služeb, denní a týdenní stacionáře, chráněné bydlení a jiné. Poslední skupinou sociálních služeb jsou služby sociální prevence, které mají zabránit sociálnímu vyloučení lidí tak, aby se snažili s uživatelem překonat jeho nepříznivou sociální situaci. Patří sem například raná péče, telefonická krizová pomoc, azylové domy, domy na půl cesty, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, terénní programy, kontaktní a intervenční centra, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, terapeutické komunity a další. Druhým velkým okruhem jsou služby na podporu fungující rodiny, jejichž charakter je preventivní a podpůrný. Slouží k posilování a usnadňování partnerského a manfelského soužití a rodičovství. Pomáhají rodinám v péči o děti a poskytování práce a rodinného života. Lze je dělit na komerční (doučování, soukromé školy, vzdělání na dětských táborech a jiné) a nekomerční (mateřská centra, centra pro rodinu, pečovatelská činnost a další). Jako poslední bych uvedla činnosti poskytované v rámci sociálně-právní ochrany dětí, kam patří například preventivní a poradenská činnost a zajišťování sociálně-právní ochrany dětí.³⁴

5.2 FINANČNÍ PODPORA RODINY

Finanční podporu rodin můžeme sledovat ve dvou oblastech, a to v daňových opatřeních a v systému sociálního zabezpečení. Formou daňových opatření jsou rodiny podporovány například. Existuje daňové zvýhodnění na vyživované dítě žijící s poplatníkem v domácnosti (poskytované formou slevy na dani, formou daňového bonusu, případně kombinací obou forem) a odpočet na manželku či manželku (sleva na dani). Na manželku/manžela žijící/ho s poplatníkem v domácnosti, která/ý nemá vlastní příjmy vyší než 68 000 Kč za kalendářní rok, lze uplatnit slevu na dani ve výši 24 840,- Kč ročně.³⁵

³⁴ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, <http://www.mpsv.cz/cs/14471> (13.3.2013, 16:13).

³⁵ § 35 zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů.

Ze systému státního sociálního zabezpečení jsou rodiny již nyní sociálním pojištěním, státní sociální podporou, pomocí v hmotné nouzi, ale také dávkami pro osoby se zdravotním postižením. Sociální pojištění má rodinného příslušníka zajistit pro případ nemoci, mateřství, stáří, invalidity či ztráty živitele, kdy hrozí ztráta jeho příjmu. V těchto situacích vzniká nárok na dávky ze systému nemocenského pojištění³⁶ (nemocenské, peněžité pomoci v mateřství, vyrovnávací příspěvek v době těhotenství a mateřství, otcovné), nebo ze systému důchodového pojištění³⁷ (starobní, invalidní, vdovský či vdovecký a sirotčí důchod). Státní sociální podpora³⁸ představuje také dávky, které jsou rodinným příslušníkům poskytovány v určitých situacích. Náležejí sem příspěvek na dítě, rodičovský příspěvek, příspěvek na bydlení, porodné a pohřebné. Pomoc v hmotné nouzi³⁹ je poskytována rodinám, která nemá dostatečné příjmy a její celkové sociální a majetkové poměry neumožňují uspokojení základních životních potřeb členů rodiny. Rodina nemůže zároveň vlastním prostředím tuto situaci vyřešit. Zákon o pomoci v hmotné nouzi souhlasně umožňuje okamžitou pomoc v nárazových životních situacích. Existují také dávky pro osoby se zdravotním postižením, které mohou rodinám pomoci.⁴⁰

5.3 PROFESNÍ A RODINNÉ ROLE

Cílem rodinné politiky je také umožnit rodičům lepší slučitelnost jejich rodinného a profesního života. Při vytváření podmínek k lepšímu propojení těchto rolí je nutné vyváženě zohledňovat zájmy rodičů a dětí. V rámci rodinné politiky je třeba zajistit existenci opatření pracovní právní povahy a finanční a teritoriálně dostupných služeb péče o děti.

Důležitá je v České republice existence opatření v souvislosti s těhotenstvím, porodem a následnou péčí o děti chránících ženy-matky a muže-otce v pracovních vztazích. Patří sem mateřská a rodičovská dovolená, pracovní volno, úpravy pracovní doby, převedení na jinou práci, práce konané doma, zákazů některých prací, příspěvky na kojení, pracovní cesty a přeložení a rozvázání pracovního poměru. Všechny tyto instituty a jejich podmínky jsou zakotveny v zákoně č. 262/2006 Sb., zákoníku práce, ve znění pozdějších předpisů. Druhou oblastí rodinné politiky související s profesní rolí rodičů je péče o děti. Mezi služby péče o děti náleží: jesle a soukromá zařízení do tří let věku dítěte, který je u nás málo. Pro děti předškolního věku existují mateřské školy zřízené státem, krajem, obcí či svazkem obcí i

³⁶Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

³⁷Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

³⁸Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální pomoci, ve znění pozdějších předpisů.

³⁹Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁰Zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením, ve znění pozdějších předpisů.

soukromá zařízení. Pro děti mladšího školního věku jsou to například družiny, kluby, mimoškolní výchova a vzdělávání, doučování žáka, výchovně vzdělávací činnost na dětských táborech a jiných zotavovacích akcích.⁴¹

⁴¹ <http://www.mpsv.cz/cs/14471> (13.3.2013, 16:15)

6. PROBLÉMY SOUČASNÉ RODINY

V této kapitole bych ráda popíjčila problémy, se kterými se potýkají současná česká rodina. Nepodaří se mi obsáhnout všechny oblasti, ve kterých mají děti mohou mít česká rodina problémy, není to ani možné pro rozmanitost jejich rodinného chování. Proto se zaměřím na oblast zaměstnání rodičů a péče o malé děti. Zajímavá je v této problematice možnost vyvíjení rodičovské dovolené matkou, následný návrat rodiče do zaměstnání po rodičovské dovolené a také volno na ošetování členů rodiny. Na závěr této kapitoly popíjčím přístup zaměstnavatelů k rodičům malých dětí.

6.1 ZAMĚSTNÁNÍ A PÉČE O MALÉ DĚTI

Pro hodnocení zaměstnání a profesní kariéry rodičů s dětmi jsem popíjčila data výzkum uskutečněných v letech 2005 až 2006 Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí. Autorkami tohoto výzkumu jsou Věra Kuchařová, Sylva Ettlrová, Olga Nejšporová a Kamila Svobodová. Tento výzkum byl zaměřen na vzájemné provázání zaměstnání rodičů s jejich péčí o děti a na případné limity a diskriminace rodičů s malými dětmi. Nejdříve zhodnotím názor samotných matek dětí na tuto problematiku, poté přístup zaměstnavatelů. Zjištěná data jsem porovnála a doplnila informacemi z dalších publikací.

Pro snaze sladit zaměstnání s rodinným životem hraje důležitou úlohu rozdělení rolí v rodině, které je založeno, jak na sociálních stereotypech⁴², tak na osobních preferencích. Výzkum prokázal, že v rámci domácností je založena na tradičním rozdělení rolí mezi matkou a ženou, ale zároveň zde funguje princip komplementarity, tedy schopnost rodičů se doplňovat. Všeobecně platí, že se žena vnuje více rodině a v rámci ní dává přednost práci, naopak muž vnuje více než žena pozornost práci, nežli na úkor rodiny. Dle rozdělení povinností v domácnosti mezi ženy a muže v 87 procentech rodin zastávají domácí práce ženy, pouze u 13 procent rodin vykonávají oba rodiče tuto činnost stejně, hned poté u žen následuje se 72 procenty zabezpečení péče o děti a dále zajištění nákupu. Oproti tomu muži ve v rámci zkoumaných domácností, konkrétně v 72 procentech, provádějí údržbu a opravy. Oba partneři se stejně u v rámci domácností ve svém volném čase vnují dětem a zároveň společně rozhodují o hospodaření s penězi. V rámci žen byla dle výzkumu s takto rozdělenými rolími spokojena s ohledem na to, že respondentky byly tázány v rané fázi rodičovství,

⁴² Sociální stereotyp je ustálený způsob výběrového vnímání a hodnocení druhých osob nebo i sebe sama často zatížený zkreslením, chybami a předpoklady. Zdroj: <http://slovník-cizích-slov.abz.cz/web.php/slovo/socialni-stereotyp> (5.3.2013, 19:57)

a proto podporily toto dlezení rolí. Pozdji, kdyfl jsou dlezení starší a jsou více nezávislé na svých rodiích, se mfe postojfen (matek) zmnit. Významnou roli pro zamstnané rodi e hraje pomoc ze strany jejich vlastních rodi a institucí jako jsou mate ské koly. U t í tvrtin rodin s pé í o dlezení pomáhají prarodi e hlídáním vnouat. Vyuffívání a zároveň dostupnost mate ských kol hraje dlefitou roli p i nástupu matky do zamstnání po rodi ovské dovolené. Existují i jiné formy pé e o p edkolní dlezení, a to individuální nebo kolektivní pé e jinou osobou nefl mate skou kolou i jeslemi. Každá z těchto variant má své výhody a nevýhody. Jestliffe dlezení hlídají prarodi e, má to jist výhodu známého prost edí a blízké osoby. V t-inou je to také zdarma nebo mnohem levn jší, nefl slufby od cizí osoby. Jistá nevýhoda mfe nastat, kdyfl za nou prarodi e zasahovat do flivota rodiny nad rámce hlídání. U nás málo rozí ená je výpomoc ch vy i au-pair. Nevýhodou jsou jist vyší ceny a obavy z cizí osoby v domácnosti. Výhodou naopak je, ffe výb r takové osoby mají rodi e ve svých rukou a mohou si stanovit podmínky. Jestliffe matka dlezení nastupuje do práce je-t p ed dovr-ením t í let jeho v ku, má možnost vyuffívát jesle. Kladem je jist profesionální personál, který se o dlezení stará a kvalitní strava. Stále mnoho na-ích psycholog tvrdí, ffe jsou pro dlezení jesle kodlivé. Ov-em fládný prokazující výzkum u nás proveden nebyl. Svou roli zde hraje spí-e patná zku-enost z d ív j-ka. Matky mohou také vyuffívát vzájemnou rodi ovskou pomoc, kdy feny, které jsou se svým dlezenem na rodi ovské dovolené, p íberou na hlídání i dalí dlezení. Vyskytují se u nás i mate ská centra jako svépomocná za ízení, kde se sdruflují feny na rodi ovské dovolené. Jsou zde po ádány kurzy a krouflky, p i kterých si matky navzájem hlídají dlezení. Av-ak celodenní hlídání dlezení bez rodi tato centra neumofl ují. Jako poslední bych zmínila firemní za ízení, jejichfl rozí ení je u nás teprve v za átcích. V tomto p ípad chodí dlezení s rodi em do práce i z práce, ímfl odpadá stres, jak sladit pracovní dobu s otevíracími hodinami mate ských kol i jiných za ízení. Navíc mohou matky p íb fln své dlezení kontrolovat. Nevýhodou je, ffe tato za ízení z ízují jen bohaté a velké firmy a instituce. P íkladem ze zahrani í by mohl být Parlament v Berlín , kde existuje za ízení pro dlezení v-ech, kdo tam pracují. Novinkou v hlídání a pé i o dlezení u nás mohou být šd tské skupiny. Návrh v cného zám ru zákona o d tské skupin byl schválen usnesením vlády v roce 2012, kterým bylo zároveň ulofleno vypracovat paragrafové zn ní návrhu zákona a p edloflit jej vlád do konce b ezna 2013. Ministerstvo práce a sociálních v cí jifl provozuje **D tskou skupinu** pro dlezení svých zamstnanc a pro dlezení zamstnanc organiza ních sloflek státu z ízovaných ministerstvem, p ípadn pro dlezení zamstnanc jiných organiza ních sloflek státu. B hem prvního roku provozu si tato skupina získala d v ru rodi a plánuje se otev ít i druhá. Souasn o tento typ pé e projevíli zájem i n kte í dalí možní poskytovatelé z ad

organizačních složek státu, územních samosprávných celků, zaměstnavatelů (mnohých i v těchto firmách) i nestátních neziskových organizací (Kuchařová, Ettlerová, Nešporová aj., 2006, Marksová-Tominová, 2009).⁴³

Obecně je pociťováno péči o malé děti česká společnost nakloněna k péči o děti v rodině, a to z důvodu špatné předchozí zkušenosti s kvalitou institucionální péči v souvislosti s nucenou zaměstnaností žen. Společnost se spíše odklonila od zařízení péčiujících o děti do tří let (jesle). Nyní je preferována, ač na malou část populace, péči o děti výlučně v rodině ač do tří let v kindertu. Mezi tím a tvrtým rokem v kindu se začíná situace měnit, zatím ač polovina české populace upřednostňuje péči mimo rodinu a po tvrtém roku dítě u 65 ač 76 procent populace preferuje péči mimo rodinu. Tato situace je podporována i politikou státu, která v oblasti péči o děti směřuje k jejímu udržení uvnitř rodiny. Předeevším se jedná o rodičovskou dovolenou a rodičovský příspěvek v kombinaci s nízkou úrovní nabídky formální péči o děti do tří let. Česká republika má ve srovnání s dalšími zeměmi Evropské unie nadstandardně dlouhou rodičovskou dovolenou⁴⁴ a dobu možnosti pobírání rodičovského příspěvku⁴⁵ (Sirovátka, Bartáková, 2008, Bartáková, 2008).

6.1.1 POSTAVENÍ ŽEN-MATEK NA TRHU PRÁCE

Ženy v České republice jsou již po několik generací spoluvitelkami a vitelkami rodin, zároveň jsou však stále považovány za hlavní vykonavatelky neplacené práce a péči o malé děti. Přesto zatím nedošlo k výraznému zlepšení jejich pozice na pracovním trhu a k rovnoměrnějšímu přerozdělení neplacené práce a péči o děti mezi muži a ženy. Můžeme pozorovat, že čím vyšší pozici v zaměstnání žena zastává, tím vyšší je rozdíl v platu v porovnání s mužem. Avšak tato přetrvávající skutečnost, že ženy vydávají méně než muži s podobnou kvalifikací, nemůže být vykládána jen jako problém diskriminace. Dalšími příčinami tohoto jevu mohou být přetrvávající rozdíly ve vzdělání mužů a žen (v společných letech se ale výrazně snižují), rozdíly ve struktuře vykonávané práce (druh, trvání úvazku, namáhavost práce, odpovědnost) a rozdíly v pracovní zkušenosti i celkové době strávené v zaměstnání. Příčný rozdíl souvisí i s více přerouvanou pracovní kariérou žen, zejména kvůli péči o děti, jež jsou pak z hlediska výše, stability i rizika příjmu nevýhodou. V České republice bylo v roce 2011 mzdové znevýhodnění žen takové, že podíl průměrné mzdy žen

⁴³ <http://www.mpsv.cz/cs/13500> (22.3.2013, 21:15).

⁴⁴ dle §196 zákoníku práce ač tři roky.

⁴⁵ dle § 30 zákona o státní sociální pomoci ač tři roky v celkové výši 220 tisíc korun.

dosahoval 79 procent podílu průměrné mzdy mužů.⁴⁶ Reálné nebo potenciální mateřství žen často vede zaměstnavatele k předpokladu, že je žena rizikovým zaměstnancem než muž. Tím dochází k jejich znevýhodnění na trhu práce (na druhé straně jsou ale na základě stejného principu znevýhodnění mužů například v aktivním zapojení do rodinnosti) (Bartáková, 2008).

Stereotypy o rolích se odrážejí i v zaměstnání mužů a žen a v postupu jejich zaměstnavatelů. Typický je u nás vysoký podíl plných úvazků i u matek malých dětí nastupujících do práce po ukončení rodičovské dovolené. Dále jsou u nás málo využívány formy upravené pracovní doby, jako jsou kratší pracovní doba, zkrácený pracovní úvazek i pohyblivá pracovní doba. I když právě tyto netradiční pracovní režimy představují vedle přerozdělení péče o děti mezi partnery a zapojení další osoby i instituce možnost, jak sladit zaměstnání a rodinu. Plné pracovní úvazky žen jsou velmi zřetelně preferovány v období po uzavření sňatku, než se narodí dítě a poté opět dítě vyroste a více se osamostatní. Naopak v období do třetího roku věku dítěte jsou plné pracovní úvazky žen preferovány minimálně. Určitý zlom můžeme spatřovat ve věku dítěte, od kterého se představy o ideální formě zapojení ženy na trh práce odlišují v závislosti na dosaženém stupni vzdělání matky. Vysokokolsky vzdělané ženy upřednostují v zásadě a rozsáhlejší zapojení žen s dětmi na trhu práce. Nezájem o částečný pracovní úvazek můžeme pozorovat ze strany zaměstnavatelů, ale i zaměstnanců, kteří se chtějí vyvarovat nevýhod spojených se zkráceným úvazkem, je-li spoívají hlavně v odměnění. Za kratší pracovní dobu náleží zaměstnanci nižší mzda, avšak rozsah vykonané práce nebývá v důsledku snížení úmírně. Není zde zároveň taková možnost kariérního postupu a dalšího vzdělávání. Zároveň může být omezen postup k výhodám spojeným se zaměstnáním. Dále nemusí být částečné úvazky postupně stanicí ke kvalitním plným úvazkům a mohou tak uzavírat zaměstnance v nekvalitních pozicích na sekundárních trzích práce. Často jsou také spojeny s podzamečností, tedy přijetím práce na méně hodin, než jedinec opravdu chce. Podzamečnost je ale u českých žen nízká (Kuchařová, Ettllová, Nešporová aj., 2006, Sirovátka, Bartáková 2008, Bartáková, 2006).

Přítomnost dítěte má bez ohledu na dosažené vzdělání ženy zpravidla negativní dopad na její zaměstnanost. Ženy s nižším vzděláním mají v této tendenci k pracovním přestávkám i k úplnému opuštění zaměstnání po narození dítěte. Naopak vzdělanější ženy mají zájem na trhu práce zůstat. Rozdílné chování žen lze odvodit tím, že ženy s nižším

⁴⁶http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/kapitola/1413-12-r_2012-14 (7.3.2013, 15:34)

vzděláním nejsou připravení kariéry vystaveny takovým ztrátám (platovým, pozice, potenciálního kariérního postupu, ztrátám lidského kapitálu) oproti ženám s vyšším vzděláním.

Spřehlédnutím k tomu jsou ženy s dětmi v předkolním věku a samostatně znevýhodněny na trhu práce nejvíce. Míra zaměstnanosti žen s dětmi pod tři roky věku je například pouze okolo 17 procent. Míra zaměstnanosti žen se zvedá, ať když mají dítě ve věku povinné školní docházky. Mateřství/rodičovství ovlivňuje ženskou i mužskou pracovní sílu, ale s rozdílným efektem. Muži alespoň jedním malým dítětem do věku šesti let mají vyšší míry zaměstnanosti než muži bez dětí. Narozdíl od žen je tedy pozice muže na trhu práce posilována (oproti znevýhodnění žen). To souhlasí s rolí muže jako živitele rodiny, která je mu tradičně připisována. Pravděpodobně na to reagují jak zaměstnavatelé, tak muži sami, a to zejména zvýšením motivace k pracovní aktivitě (Bartáková, 2006).

Podíváme-li se na zaměstnanecké výhody, jež jsou rodičům na trhu práce nabízeny, představují tři hlavní typy, kterými jsou uvolnění pracovníků pro náležitou rodinnou záležitost, finanční příspěvek na kulturu a rekreaci a podpora studia pro stávající zaměstnance. Jeli nenajdeme podporu za řízení denní péče o děti, jejichž nová forma se nerozvinula a není zaměstnanci ani připisována (Kuchařová, Ettllová, Nešporová aj., 2006).

Jestliže matky na rodičovské dovolené zároveň vykonávají zaměstnání, má to pro ně kladný úinek. Nesoustředí veškerou svou pozornost na péči o dítě, a tím se vyvarují možné duševní frustraci a zároveň si udrží alespoň částečnou nezávislost a samostatnost. I když zaměstnaná matka s dítětem mladším než tři roky je u nás zatím spíše výjimkou. Náhled společnosti může být různý a hrozí spíše odsuzování takto pracujících žen za to, že se dostatečně nevěnují svému dítěti. Každá žena se ale do zaměstnání vrátit musí, chce-li si místo udržet. Také materiální zajištění rodiny je pro děti i dospělé velmi důležitá a hodně rodin si nemůže dovolit žít bez jednoho příjmu, zvláště když se jedná o svobodnou matku s dítětem. Kromě samostatně žijících jsou to i podnikatelky, které si nemohou dovolit přestat pracovat a žít doma tři roky na rodičovské dovolené.

S problematikou harmonizace rodinného a pracovního života souvisí diskriminace žen na pracovním trhu. Za diskriminaci můžeme považovat situaci, kdy se s nějakou osobou zachází jinak než s jinou, například právem z důvodu pohlaví. Příčinou jsou předsudky, které se k oběma pohlavím vnaší společností váží. Tyto předsudky nazýváme *genderové stereotypy*. Výraz *gender* znamená pohlaví, nikoli ovšem v biologickém slova smyslu,

nýbrž ve smyslu kulturně společenském. V rámci oboru *gender studies* zkoumá, co z našeho chování je ovlivněno tím, s jakým pohlavím jsme se narodili, a co je ovlivněno naší kulturou a okolím, ve kterém žijeme. Většina lidí souhlasí s tím, že genderové stereotypní představy jsou v pořádku, nebo korespondují se skutečným chováním témež mužů a žen. Při hlubším zamyšlení ale zjistíme, že š biologické vlastnosti nejsou ani pro jedno pohlaví všeobecně platné. V oblasti trhu práce se o mužských zaměstnancích automaticky předpokládá, že se soustředí na práci a každodenní starosti o rodinu prakticky nee. Pro muže je tento stereotyp spíše přínosem, na druhou stranu i muž může být kvůli genderovým stereotypům diskriminován. Například když muž společně neví, že je schopen se o dítě postarat stejně dobře jako matka. Ovšem když muž o dítě pečuje, hrozí mu, že se stane obětí naprosto stejné diskriminace jako žena.

Pokud se chce žena po mateřské a rodičovské dovolené vrátit do stejného zaměstnání, může se stát, že jí dá zaměstnavatel najevo, že o její návrat nemá zájem. V takovém případě se jedná o diskriminaci ze strany zaměstnavatele. Žena má možnost předeem kontaktovat některou z odborných poraden či jiných neziskových organizací, kde jí poradí, jak postupovat. Není nutné e-ít situaci hned soudn, ale je možné uzavít se zaměstnavatelem například dohodu. I když jejím výsledkem nebude návrat na pracovní místo, může žena získat finanční kompenzaci. V oblasti diskriminace jsou v lepší pozici ženy, které podnikají. Týkána a diskriminace jim nehrozí, ale jejich zaměstnání přináší i nevýhody. Nemohou přerušit práci a plně využívat mateřskou a rodičovskou dovolenou k péči o dítě a musí si samy hlídat úhrady pojistné, aby mly nárok na rodičovský a penzijní příspěvek v mateřství (Marksová-Tominová, 2009).

6.1.2 MUŽI NA RODIČOVSKÉ DOVOLENÉ

Tradiční dělení rolí pozorujeme i v souvislosti s rodičovskou dovolenou, kdy jsou to téměř vždy matky, které ji využívají. Přesto je od roku 2001 možné, aby ji využíval otec dítěte. Tato možnost má ženám pomoci uvést do souladu starost o rodinu a domácnost s výdělečnou činností, kdy se zkrátí jejich absence v zaměstnání či podnikání tím, že otec dítěte matku nahraší vystupuje v celodenní péči o dítě. Výhody tohoto modelu můžeme spatřovat v upevnění vztahu mezi otcem a dítětem a též ve výpomoci muže s domácími pracemi. Oba tyto návyky mohou být do budoucna prospěšné, kdy muž začne v rámci žen více pomáhat v domácnosti a s péčí o dítě. Avšak stále odchází otcové na rodičovskou dovolenou pouze výjimečně a dle výzkumů tvoří pouze 1 procento osob pobírajících rodičovský příspěvek. Pouze necelá 4 procenta matek uvedla, že jejich partner někdy

minimálně m síc pe oval celodenn o dít do ty let jeho v ku a jen necelá polovina z t chto ften se se svým partnerem vyst ídala na rodi ovské dovolené. V p ípadech, kdy byl mufl na rodi ovské dovolené, tak pe oval o dít p eváfln déle nefl rok. Obvyklými d vody otcovské rodi ovské dovolené byly ve výzkumu mén tradicionalistické postoje partner k d lb rolí mezi nimi, ale také vliv nep íznivých událostí, kdy byl partner nezam stnaný. Dal-ím d vodem je také situace, kdy je mufl doma, nebo flena vyd lává více pen z. Specifickým motivem m fle být i muflvo p ání o dít pe ovat. Stále ale v t-inou rodi ovskou dovolenou vyufflívají matky. Tím je jejich situace na trhu práce t fl-í. U zam stnavatel totifl existují p edsudky, fle flena nebude tak výkonná v práci, kdyfl musí sou asn pe ovat o malé d ti a domácnost. Toto jejich ásté p esv d ení je podpo eno skute ností, kdy se fleny opravdu starají o domácnost a d ti více nefl muflí. Také pak více erpají volno v situacích, kdy to rodina naléhav pot ebuje, zvlá- kdyfl jsou d ti nemocné. Zajímavé p íklady, kdy otec erpá rodi ovskou dovolenou, existují ze zahrani í. V rámci Evropské unie se diskutuje, jak podpo it otce, aby se st ídali se flenami v pé i o d ti. V n kterých zemích (TMédsku, Norsku, na Islandu) je vyufflívána takzvaná šotcovská kvóta, kdy je ur ena ást rodi ovské dovolené jen pro druhého rodi e (otce) a pokud si ji nevybere, tak tato ást propadá (Kucha ová, Ettlerová, Ne-porová aj., 2006, Höhne, Svobodová, TMastná, 2008, Marksová-Tominová, 2009).

6.1.3 NÁVRAT DO ZAM STNÁNÍ PO RODI OVSKÉ DOVOLENÉ

V eské republice je afl do t í let v ku dít te garantována moffnost vrátit se do zam stnání, cofl je spojeno s t íletou rodi ovskou dovolenou.⁴⁷ Rodi ovský p ísp vek⁴⁸ je moffno pobírat dokonce afl do ty let v ku dít te.

Koncepce rodi ovské dovolené by m la zaji- ovat, aby se flena mohla vrátit do p edchozího zam stnání, ale ne vfldy je tomu tak. P í návratu do zam stnání po rodi ovské dovolené se st etávají zájmy rodi (zam stnanc) se zájmy zam stnavatel . P sobí zde velké mnofství faktor a jedním z nejd leflit j-ích je t hotenství nebo narození dal-ího dít te. Zde navazuje mate ská dovolené na rodi ovskou dovolenou s p edchozím dít tem. flena nemusí být v t chto p ípadech ú astna na pracovním trhu í-est a více let. Nyní se zam ím na situaci, kdy flena nemá dal-í dít d íve, nefl ukon í rodi ovskou dovolenou. Zajímavé jsou d vody pro r znou délku celodenní pé e o d ti (po dobu rodi ovské dovolené plus pé e do ty let v ku

⁴⁷ § 196 zákona . 262/2006 Sb., zákoník práce, ve zn ní pozd j-ích právních p edpis .

⁴⁸ § 30 zákona . 117/1995 Sb., o státní sociální podpo e, ve zn ní pozd j-ích právních p edpis .

dít te i je-t déle)⁴⁹, kde pozorujeme p t hlavních faktor : finan ní situaci rodiny, pozice a –ance fleny na trhu práce, preference hodnot rodiny i profese, význam rodinných dávek a pomoc ze strany subjekt poskytujících zejména institucionální denní pé i o d ti.

Dle odpov dí respondentek p sobí na oddálení návratu do práce nejvíce nezájem p vodního zam stnavatele o návrat matky do zam stnání. Dal-ím d vodem je nabídka a dostupnost slufleb denní pé e o d ti, kdy nedostate ná nabídka vede zase k oddalování nástupu do práce. V p ípad odkládání návratu do zam stnání je pro fleny motivem i rodi ovský p ísp vek, který m fle pro n které matky dostate n kompenzovat pracovní p íjem, nebo významn dopl ovat jiné p íjmy. Nermalou roli p i volb délky rodi ovské dovolené hraje i vzd lání a kvalifikace matky. Se zvy-ujícím se vzd láním matky, klesá doba setrvání na rodi ovské dovolené. fleny s kvalifikovan j-í povoláním v zásad setrvají na rodi ovské dovolené krat-í dobu ne fleny vykonávající manuální a mén náro né profese. Je zde jist návaznost na seberealizaci a p íjmové ohodnocení profese. Rodi ovská dovolená je u nás v-ak nej ast ji vyuffívána u každého dít te v plném rozsahu, tedy do t í let v ku dít te a asi t icet procent flen z stává doma s dít tem déle. Jen jedno afl dv procenta flen z stává doma minimální dobu, p iblifn do p l roku dít te. Vysoko-kolsky vzd lané fleny také ast ji nastupují do zam stnání k p vodnímu zam stnavateli oproti flenám s nif-ím stupn m dosaflného vzd lání. Rozdíly jsou výrazné. Celkem 80 procent vysoko-kolsky vzd laných flen se vrátí k p vodnímu zam stnavateli. U flen se základním vzd láním nebo s vyu ením je to pouhých 43 procent. Vyplývá z toho, fle fleny s vy-í kvalifikací mají vy-í motivaci nastoupit do práce u p vodního zam stnavatele a zam stnavatel se z ejm snaží udrflet si kvalifikované pracovnice. Vy-í kvalifikace a vzd lání fleny p iná-í lep-í výd lky a motivuje fleny, aby na rodi ovské dovolené nez stávaly dlouho, sou asn s tím se zlep-uje –ance fleny najít uspokojující zam stnání v dob , kdy e-í provázání rodinného flivota s prací. M fleme íci, fle alespo v n kterých profesích, p íspívá d ív j-í návrat k práci k lep-ímu pracovnímu uplatn ní flen. Ov-em ne v-echny fleny staví do pop edí úsp -ný návrat do práce, výzkumy potvrdily, fle doma z stávají déle fleny, které up ednost ují roli matky. Vliv vzd lání není proto stoprocentn prokazatelný a bezesporný, vldy záleflí na konkrétním postoji fleny k mate ství. Jako poslední vliv bych uvedla rodinný stav matky, kdy matky svobodné

⁴⁹ Zákoník práce v § 196 stanoví, fle zam stnavatel je povinen poskytnout zam stnankyni a zam stnanci na jejich fládost rodi ovskou dovolenou. Matce dít te p íslu-í po skon ení mate ské dovolené a otci od narození dít te, a to v rozsahu, o jaký pfládají, ne v-ak déle ne fl do doby, kdy dít dosáhne v ku 3 let. V p ípad , fle rodi chce rodi ovský p ísp vek erpat 4 roky a být doma s dít tem do 4 let v ku, je nutná domluva se zam stnavatelem.

a ovdovělé mají tendenci se vracet na trh práce dříve (Kuchařová, Ettlerová, Nešporová aj., 2006).

Dle paragrafu 196 zákoníku práce náleží matkám a otcům rodičovská dovolená do tří let veku dítěte. Zajímavé je srovnání chování matek v okamžiku, kdy jejich první dítě dovrší tři let. Čtvrtina matek se vrátí do pracovního zaměstnání, 20 procent zůstane doma na mateřské/rodičovské dovolené s dalším potomkem, následuje 18 procent matek, které zstanou ještě s dítětem doma a ukončí pracovní poměr u pracovního zaměstnavatele. Dále 15 procent matek ukončí pracovní poměr a nastoupí jinam, případně začnou podnikat. Ty, které zstanou se svým dítětem doma a dohodnou se se zaměstnavatelem, se nastoupí později je 12 procent. Jako poslední skupina (10 procent matek) před narozením jejich dítěte vůbec nepracovala a tudíž se nemají kam vrátit (Kuchařová, Ettlerová, Nešporová aj., 2006).

Můžeme se setkat sadou předpokladů, díky nimž nejsou rodiče a především matky malých dětí pro ně, které zaměstnavatele atraktivními zaměstnanci. Patří mezi ně například představa zaměstnavatele, že pokud byla žena dlouho doma, tak ztratila část své kvalifikace, není tak flexibilní, bude odmítat přesazky a nebude chtít jezdit na služební cesty, nebude se na práci soustředít tolik jako muž, protože bude myslet na dítě. Díky těmto předpokladům se mohou matky s dětmi stát oběmi diskriminace. Z antidiskriminačního zákona vyplývá, že diskriminace mimo jiné z důvodu pohlaví i rodinného stavu je zakázána.⁵⁰ Zaměstnavatel by při pohovoru neměl klást nevhodné osobní otázky, protože ty jsou za diskriminaci považovány.

Jestliže žena po rodičovské dovolené nemá možnost nastoupit k pracovnímu zaměstnavateli a delší dobu se jí nedaří nalézt práci, měla by se zaregistrovat na úřadu práce. Výhodou pro budoucí zaměstnání může být účast na některém z rekvalifikačních kurzů, kterých díky evropským fondům přibývá. Matky po mateřské a rodičovské dovolené jsou jednou z hlavních cílových skupin těchto kurzů (Marksová-Tominová, 2009, s. 85-90).

6.1.4 VOLNO NA OČEKÁVÁNÍ ČLENA RODINY

Zákoník práce v paragrafu 191 zmiňuje dovolené osobní povahy na straně zaměstnance, mezi které náleží také volno na očekávání člena rodiny. Zaměstnavatel je povinen omluvit zaměstnancovu nepřítomnost v práci po dobu očekávání dítěte mladšího než deset let nebo jiného člena domácnosti. Zaměstnanec má možnost požádat také o otcovské,

⁵⁰ § 2 zákona č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o zániku některých zákonů (antidiskriminační zákon) ve znění pozdějších předpisů.

je-li je peněžitou dávkou nemocenského pojištění, která náleží zaměstnanci při splnění zákonem stanovených podmínek.⁵¹ Nárok na ošetřovné se uplatňuje tiskopisem České správy sociálního zabezpečení, který vydá a potvrdí při onemocnění člena rodiny příslušným ošetřujícím lékařem. Ošetřovné však náleží zaměstnanci pouze při nemoci dítěte i jiného člena rodiny, ale i při péči o dítě mladší deset let při splnění dalších zákonných podmínek, které stanoví paragraf 39 zákona o nemocenském pojištění. Přetnost poskytování této podpory při ošetřování člena rodiny není nijak omezena, jsou-li splněny podmínky, může být dávka poskytnuta i několikrát za měsíc. Podpora se poskytuje za kalendářní dny, nejdéle po dobu devíti kalendářních dnů a počítá se ode dne vzniku potřeby ošetřování. Zákon stanoví podmínky, za kterých může být dávka poskytována po dobu třinácti kalendářních dnů.⁵²

Zaměstnavatelé neshromažďují informace, o koho osoba využívající volno na ošetřování člena rodiny péčuje, nejsou proto známa přesná data, nakolik se jedná o péči o dítě do deseti let věku a nakolik o jiného člena rodiny. Potvrdilo se však, že péče o dítě do deseti let věku převažuje. Na ošetřování starších dětí a jiných členů rodiny je volno využíváno jen v příležitostných případech. V průběhu tohoto volna převažují ženy nad muži. Ženy také častěji využívají maximálního počtu dní volna poskytovávaného na ošetřování člena rodiny. V podnicích se zaměstnanci s výjimkou vzdělávání je také maximální délka volna využívána významně méně často. Dle výpovědí respondentek zjistíme, že v téměř devadesáti procentech rodin se o nemocné dítě převážně stará matka, při absenci dvou tětí vždy jen ona, ve zbývajících tětích se někdy stává s partnerem nebo jinou osobou. Při výdělečné činnosti obou partnerů zastává v polovině rodin výlučně péči o nemocné dítě člena, ve zbývajících polovinách se podílí jiná osoba a občas partner. Pro téměř 84 procent žen je finanční nevýhodnost dčívodem, pro ně partner podílí jen zřídka nebo vůbec. Dčívody, aby o dítě pečoval partner nebo jiné osoby (nejčastěji prarodiče), jsou vlastní zájem a dostatek času, které převažují nad matčinou pracovní vytížeností a finanční nevýhodností. Průběh finanční podpory, která je vyplácena při volnu na ošetřování člena rodiny, využívají téměř vždy dvě tětivy zaměstnaných žen. Jsou i ženy, které o volno na ošetřování člena rodiny neřádají (v porovnání s otci každá desátá matka). Tyto ženy řeší situaci hlavně pomocí úpravy své pracovní doby, dále pomocí dovolené a práce z domova. S ohledem na délku péče o nemocné dítě je to nejčastěji pět až sedm dnů.

⁵¹ § 39 zákona č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění ve znění pozdějších předpisů.

⁵² § 40 zákona č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění ve znění pozdějších předpisů.

V případě nepřání zákonného volna na ošetování členů rodiny zaměstnancem vzniká u zaměstnavatele situace, kdy musí vyřešit nezbytné organizační otázky. Finančně obtížně by zaměstnavateli vznikaly nemoci, protože dávka na ošetování členů rodiny je poskytována z nemocenského pojištění. Dle zkušeností zaměstnavatelů nevyužívají zaměstnanci volno na ošetování členů rodiny velmi často. Absence z tohoto důvodu tvoří asi jen desetinu v porovnání s absencemi z důvodu nemoci. K tomuto chování vede zaměstnanec především ztráta jejich financí, kdy podpora je vždy nižší než jejich mzda. Významnou roli hrají také tlak na pracovní výkon a týmová práce, které mohou vést ke snížení absence. Rodiče podle možností volí jiné způsobky jako je hlídání dítěte jinou osobou a využívání dovolené, zejména jednalo-li se o krátkou nemoc dítěte (Kuchařová, Ettlerová, Nešporová aj., 2006).

6.1.5 PŘÍSTUP ZAMĚSTNAVATELŮ K RODINĚ MALÝCH DĚTÍ

V České republice je výzkum chování zaměstnavatelů teprve v začátcích, proto následující informace slouží spíše pro základní orientaci v problému. Využitá data jsou z výzkumu z roku 2007. Je nutné brát v úvahu, že rodiče ani zaměstnavatelé nejsou homogenní skupiny, tudíž je pravděpodobná velká odlišnost v jejich preferencích. Z výzkumu plyne, že větší zaměstnavatelé necítí výraznou zodpovědnost za rodinné závazky svých zaměstnanců. Častěji se přiklánějí k názoru, že jsou pro tyto závazky vedlejší, i když ve veřejném sektoru jim dávali mírně vyšší důležitost. Mírně vyšší zodpovědnost za vytváření vhodných podmínek pro zaměstnance s dětmi cítí vedle veřejného sektoru a sektoru neziskových organizací také zaměstnavatelé ve firmách a organizacích, kde je podíl žen v téměř padesát procent. Svou roli vidí zaměstnavatelé pouze jako doplňující k opatřením státu a jiných subjektů. Dle průzkumu máme také pocit, že samotní zaměstnanci neokládají výraznou angažovanost zaměstnavatelů ve vytváření vhodných podmínek pro sladění jejich pracovních a rodinných povinností.

Při zkoumání problému zaměstnavatelů spojených se zaměstnáváním rodičů s malými dětmi se jako nejvíce zatěžující jeví přezodování zaměstnanců na jinou práci z důvodu těhotenství a jiných závažných důvodů. Dále následuje absence z důvodu ošetování členů rodiny. Téměř žádný problém nevidí zaměstnavatelé u pracovní morálky a dodržování pracovní doby a také návratu rodičů po zhruba jednorázovém pobytu na rodičovské dovolené. Celkově se většina zaměstnavatelů domnívá, že přizpůsobovat organizaci práce rodinným potřebám zaměstnanců je efektivní, protože napomáhá k vyšší identifikaci s firmou a k lepšímu vztahu zaměstnanců k práci. Pro více než třetinu zaměstnavatelů ale dané postupy znamenají pouze zátěž, a to zejména ve veřejných nebo soukromých firmách.

Zaměstnavatelé převážně souhlasí s tím, že dobře nastavená pravidla pro zaměstnance s dětmi, jsou určitou konkurenční výhodou na trhu práce. Téměř deset procent zaměstnavatelů tvrdí, že se svými zaměstnanci alespoň občas hovoří o možnostech služeb a úlev z rodinných důvodů. Ale více než třetina zaměstnavatelů na toto téma vůbec nekomunikuje, přestože práva na vedení podniku má spočívat rozhodující iniciativa, aby strategie harmonizace pracovního a rodinného života byla úspěšná.

Zaměstnaly-li se na vliv odborů na rozvoj pro-rodinných opatření ve firmách, máme zatím nedostatečná data. Ale dle průzkumu ve stejném měřítku (2003) uvedla polovina respondentů, že jejich vliv na chování zaměstnavatelů vnímají. Zároveň podle dřívějších studií polovina dotázaných vyslovila obavy z ústí v odborech. Obávají se, že jim poté zaměstnavatelé mohou způsobit kariérní potíže. V České republice organizovanost v odborech stále klesá. Ze stejného měřítku také vyplynulo, že zaměstnanci oblast optimálního propojení rodinného a pracovního života nevidí jako hlavní úkol odborových organizací.

Zaměstnavatelé úpravu pracovních podmínek zaměstnanců z důvodů rodinných povinností většinou řeší špičkově od případu od případu. Jen malé procento má zpracovaná pevná pravidla pro rozhodování.

Dle výzkumu byli zaměstnavatelé ochotni vyhovět žádosti zaměstnance o jednorázové i opakované jednodenní volno. S velkou pravděpodobností by také vyhověli v případě žádosti o zkrácení pracovní doby i o posunutí pracovní doby a o pomoc s rekvalifikací po návratu z rodičovské dovolené. Naopak nejmenší ochotu vyhovět projeví zaměstnavatelé u žádosti o příspěvek na úhradu poplatků za služby pro děti a o možnost vykonávat práci nebo část práce z domova. I když zaměstnavatelé ve výzkumu deklarují ochotu vyhovět zaměstnancům i žádosti o pružnou pracovní dobu i zkrácený úvazek, jsou tato opatření reálně málo využívána. Zaměstnavatelé považují úpravy pracovní doby (zkrácené pracovní úvazky, pružná pracovní doba, práce z domova, sdílení pracovního místa) vždy výhodnější pro zaměstnance než pro ně samotné. Za nejprůmyslnější označili pružnou pracovní dobu, naopak nejméně výhodnými spatřují (asi osmdesát procent zaměstnavatelů) v práci z domova. Při hodnocení celého výzkumu je třeba počítat s určitým nadhodnocením odpovědí zaměstnavatelů a je třeba brát v úvahu některé nepřesnosti a zkreslení (Plasová, 2008).

Jisté odlišnosti můžeme pozorovat v chování zaměstnavatelů podle vzdělání žen. U žen na zodpovědnějších místech a s vyšší kvalifikací se například očekává méně využití rodičovské dovolené a dřívější návrat do práce. Zároveň zde spatříme větší podporu těchto

řlen ze strany jejich zaměstnavatelů v udržení úrovně lidského kapitálu, především pokud by jejich náhrada představovala vysoké náklady na získání nových pracovníků (Bartáková, 2008).

7. ZÁVĚR

Rodina prošla zásadními změnami, ale i přesto napomáhá udržet ve společnosti určitý řád a stabilitu. Některé funkce rodiny ztratily na významu, jiné naopak hrají výraznější roli, jako je především poskytování citového zázemí členům. V souvislosti s rozvojem společnosti nastaly velké změny v rodinném a reprodukčním chování lidí, na významu nabývají nové typy partnerského soužití, mnoho párů žije ve společné domácnosti, aniž by byly oddány, a zakládají tak i rodiny. Zdá se, že manželství není nutností, ale přesto je v otázkách vztahové společnosti stále považováno za důležitější, stejně jako založení rodiny. Zásadní zvrat pro českou společnost nastal po roce 1989, kdy se otevřely nové možnosti. Hlavní mladší část populace na to zareagovala a změny se mimo jiné promítly do porodnosti, sexuálního chování, sázek na manželství a rozvodovosti české společnosti. Narozněných dětí ubývá, z toho podíl nemanželských dětí výrazně vzrostl, mladí lidé dnes začínají dříve sexuálně žít, ale s masovou dostupností antikoncepčních prostředků stoupá i jejich zodpovědnost v této oblasti. Sázky se posouvají do staršího věku obou partnerů, hodnoty vztahové společnosti se mění. V minulých letech například studium, ale i profesní kariéra předtím, než založí rodinu. S výrazným rozvolněním společnosti stoupla i rozvodovost, kdy opakované hledání toho pravého partnera a s tím spojený rozvod s partnerem předtím dnes nebudí pobouření, ale je bráno jako normální. Je zajímavé, že přes poměrně velkou sexuální volnost, počet úplných manželství a počet dětí klesl. Rozšíření antikoncepce a její užívaní svědčí o rozváženém přístupu české populace k rodinnosti.

Nejaktuálnější informace o složení české společnosti, které se týkají problematiky domácností a rodin byly zveřejněny dne 7. března 2013 českým statistickým úřadem, kdy se v Praze konala tisková konference na téma: *Jaké je složení domácností v ČR? Z konference vyplynuly tyto závěry: Šest posledních padesát let se zvýšil počet domácností v ČR o více než 1,3 miliónu, zároveň se výrazně snižuje jejich průměrná velikost. Klesá počet úplných rodin, a rostou počty nejen neúplných rodin, ale především domácností jednotlivců, kteří tvoří téměř polovinu všech hospodářských domácností.*⁵³

Rodinná politika představující soubor různorodých opatření pro podporu rodiny by měla být plnohodnotným špartnerem všech ostatních politik ve státě. Nejdříve u nás byla opomíjena, avšak poté se situace změnila. Nyní máme pozorovat podporu rodin ve dvou směrech, a to v aktivitách, které rodinám pomáhají v případě nepříznivé životní situace a ve

⁵³ http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/i/jake_je_slozeni_domacnosti_v_cr20130307 (15.3.2013, 15:44)

finanční podpora, je-li poskytována formou daňových úlev a různých penzijních dávek ze systému státního sociálního zabezpečení. Rodinná politika také pomáhá rodinám s dětmi provázat jejich rodinný a profesní život.

Vzhledem k tomu, že je u nás rodinná politika zaměřena spíše na podporování výchovy a péči o děti v rodinách, než v institucích jako jsou jesle a mateřské školy, zůstávají převážně matky dlouhou dobu mimo trh práce. Tento postoj je zakotven jak v rodinné politice, tak v názorech samotné společnosti, která pokládá výchovu dětí v rodině za velmi důležitou a připadá jí správné setrvat s dítětem na rodičovské dovolené co nejdéle. Avšak i to má své negativa. Stále se zvyšuje procento nezaměstnaných a práv matky po rodičovské dovolené mohou mít velký problém se svým návratem do zaměstnání, zvláště když na mateřské a rodičovské dovolené setrvávají s jedním dítětem až čtyři roky, což je maximální možná doba pobírání rodičovského příspěvku. Mnohé matky mohou za několik let mimo zaměstnání ztratit svou kvalifikaci, ale i kdyby tomu tak nebylo, toto prostředí u zaměstnavatelů stejně neprevládá a navíc si někteří myslí, že žena nebude v práci tolik soustředěná a výkonná, jestliže se stará doma o malé dítě. Proto samotné hledání zaměstnání po rodičovské dovolené může být pro ženy velmi těžké. Určitý vliv může mít dosažené vzdělání a kvalifikace žen, kdy se nejedná o vysokoškolsky vzdělané a vysoce kvalifikované ženy snažící udržet kontakt se zaměstnáním i během rodičovské dovolené a často také nastupují do práce mnohem dříve než méně kvalifikované. To samé platí u žen podnikatelek, které musí neustále zajišťovat existenci své firmy. Avšak ani toto tvrzení neplatí absolutně. Rozhodující vliv má stále subjektivní názor každé ženy-matky a váha, kterou tyto ženy přikládají rodičovství. Nevýhodou spatřuji v tom, že u nás není větší snaha podporovat muže, aby se také podíleli na péči o své potomky. Přes snahu zajistit mužům a ženám stejné postavení na trhu práce, bych uvítala toto šzrovnoprávní i v rodičovství a v péči o děti od jejich samotného narození. Velkým otazníkem zůstává, zda by samotní muži s tímto souhlasili přes vžitá genderové stereotypy v naší společnosti. Jako první bych v tomto směru doporučila zavedení legislativní kvóty rozdělení rodičovské dovolené pro otce, pokud není-li něco uzákoněno, nelze předpokládat, že by se tím lidé začali řídit. Samozřejmě nelze rodičům předikovat, aby se matky šdělily s otci o část rodičovské dovolené, mnohdy to může být pro samotnou rodinu nerealizovatelné, ale jistá možnost by tu byla. Jestliže by ji otec nevyužil, tato část dovolené by propadla. Dle mého názoru by toto opatření přispělo k bližšímu vztahu otce s dítětem a zároveň by muž více obstarával domácnost. Matce by tak pomohl a ta by mohla dříve navázat na svou profesní kariéru. Tím by na trhu práce neztrácela možné příležitosti.

nebyla by takovou dobu odtržena od zaměstnání a jistě by to přispělo k jejímu snadnějšímu návratu do zaměstnání. I z pohledu zaměstnavatelů matek by to mohlo být z těchto samých důvodů vítané opatření. Problém by na druhou stranu mohl nastat u zaměstnavatelů mužů - otců. Není zřejmé, na kolik by byli schopni se vyrovnat s mužovými rodinnými závazky, pozice těchto otců by se na trhu práce mohla zhoršit.

Dále doporučuji v této podporu zařízení pro děti, jestliže i matek s kolektivem. Rodičům brání v návratu do zaměstnání, jestliže nemají kam své dítě umístit a komu ho svěřit do péče. Tak se přirozeně rozhodnou setrvat dále na rodičovské dovolené. Jedním z možných řešení by bylo zřízení firemních kolektivů pro děti, jejichž výhodou spatřuji v tom, že by dítě chodilo i odcházelo domů společně s rodičem. Bohužel z předchozího zkoumání přístupu českých zaměstnavatelů k zaměstnancům s dětmi nevidím perspektivy tohoto opatření. Jestliže v této záležitosti zaměstnavatel necítí spoluzodpovědnost za rodinné závazky svých zaměstnanců a připadají jim spíše vedlejší, tak bychom nemohli očekávat, že by podpořili zřízení firemních zařízení pro děti. Ovšem záleželo by také na přístupu státu. Pokud by zaměstnavatele podpořil, například daňovou úlevou, mohlo by to přispět ke zřízení těchto zařízení.

Poslední zpořádkování harmonizace profesního a rodinného života bych spatřovala ve zkrácení zákonné doby rodičovské dovolené. Avšak toto opatření souvisí velmi znatelně s předchozím problémem. Není-li jejich dostatek zařízení pro děti, nemohou rodiče nastoupit dříve do práce, což by nutně zkrácení rodičovské dovolené znamenalo. Tudíž by se musela změnit celá koncepce rodinné politiky, která u nás podporuje co nejdříve výchovu v rodině. Roli zde nejspíše hraje předchozí povinnost s institucionální péčí o děti, což ale nedokážu objektivně posoudit. Osobně však nepochybuji o dobré úrovni těchto zařízení v současné době. Možná nastupující generace rodičů bude mít na tuto problematiku jiný názor, protože nebude ovlivněna minulostí a podaří se jí lépe provázat osobní a pracovní život.

Věchna má doporučení a tvrzení jsou reakcí na určité poznatky, které jsem díky této práci nashledala. Studium odborných publikací, výzkumů, zákonů a jiných zdrojů jsem se dozvěděla mnoho nových informací, které mi přinesly v této věci rozhled v rodinné problematice. Víím, že to, co jsem se díky této práci naučila, využiji v budoucnu v osobním i profesním životě. Například při rozhodování o přepnutí své rodičovské dovolené i v tom, jakým způsobem sladím svou kariéru s rodinou. Zároveň jsem zjistila, jak mohou přistupovat

zam stnavatelé ke mn , jakofito budoucí zam stnané matce. Budu se tak moci na danou situaci p ipravit.

RESUMÉ

The phenomenon of family has been undergone major changes, nevertheless it is still helpful in terms of maintaining some order and stability within the society. Some functions of the family have lost its importance, whilst other functions have become more significant ó mainly providing emotional background for all the family members. Within the current developments in the society major changes have occurred in terms of approach of people to family and mankind reproduction. New types of partnership have become important and a lot of couples live in common households without being married and they also establish families within this regime. It seems that matrimony is not a necessity; nevertheless the society in the Czech Republic still consider it to be important as well as establishing a family. In the Czech Republic a major turnaround occurred after 1989, when new opportunities came into being. The young people in particular responded to these opportunities and, among others, the changes have been reflected in birth rates, sexual behaviour and marriage and divorce rates within the society of the Czech Republic. There is a trend of decreasing birth rate, whilst the share of extramarital children has risen dramatically. Nowadays, the young people start their sexual lives sooner and, in association of easy availability of contraception means, they become more responsible in this area. Marriages take place when both partners become older and the preferences of the majority of people have changed. Before they establish a family they devote longer time to e.g. studies and also to progress in their professional careers. As the society has become more tolerant in their positions, the divorce rate has risen as repeated seeking proper partners and divorces with previous partners associated with this do not cause indignation and are perceived as commonplace features. What is interesting is the fact that despite major relaxation in terms of sexual behaviour, the rate of artificial interruption of pregnancy has decreased. Greater use of contraception means testify to careful approach of the Czech population to parenthood.

The up-to-date information on the Czech society concerning the issues of households and families was published by the Czech Republic Statistics Authority on 7 March 2013, when a press conference took place in Prague concerning the topic of: *What are the structures of households in the Czech Republic?* These conclusions resulted from this conference: *During the last fifty-year period the number of households in the Czech Republic has grown by more than 1.3 million, nevertheless the average number of family members has been decreasing. The number of complete families has been decreasing, whilst the numbers of*

*incomplete families have been rising, which concerns in particular households of individuals, which households form almost one third of all self-supporting households.*⁵⁴

The national family policy, which is a set of multiple measures aimed at support of families, should enjoy the same level of importance as the other national policies. At first it had been rather neglected, nevertheless the situation changed later on. Nowadays one can see two types of support of families, namely: aids aimed at support of the families during adverse life situations and financial support provided via tax reliefs and various monetary donations provided within the system of national social security. The national family policy also helps the families that have children to properly combine their family and professional lives.

Owing to the fact that in the Czech Republic the national family policy focuses more on support of bringing up the children within the families rather than in such facilities such as nursery schools, mothers in particular are forced to discontinue their jobs/employment for longish periods. This approach reflects both the national family policy and the position of the society, when bringing up children within the family environment is considered very important and taking maternity leave as long as possible is considered to be proper option. This, however, can also feature negative aspects. The unemployment rate has been increasing persistently and mothers can face major problems about their re-employment after maternity leave, in particular when they opted for four-year maternity leave, which is the maximum duration for being granted maternity leave contribution when there is only one child brought up. After being out of their jobs for a longish period the mothers can lose their expertise and even when this is not the case, the employers are still persuaded about this and, moreover, that the woman would not be sufficiently concentrated and efficient at work performance when she also brings up at their children. That is why the women might face difficulties finding a job after maternity leave. Education level and qualification level can play a role as university-level-educated and highly qualified women try to maintain in contact with the employers even during the maternity leave and they also return to work much sooner than less qualified women. The same also applies for self-employed women, who have to maintain the existence of their business. Nevertheless, this statement does not apply absolutely. What is still decisive are the subjective opinions of the mothers and the weight which they attribute to matrimony. What I consider to be a disadvantage is the fact that in this country there are no major efforts to support males to be more involved in bringing up their children. Besides the efforts to

⁵⁴ http://www.szso.cz/csu/tz.nsf/i/jake_je_slozeni_domacnosti_v_cr20130307 (15.3.2013, 15:44)

ensure the same positions within the labour market for males and females, I would appreciate the same equality in terms of bringing up the children from their births. What is uncertain is whether males themselves would agree to this and overcome the gender stereotypes established in the society. In this respect I would recommend, as the first action, to introduce in the legislation that a stipulated part of the parent/maternity leave must be drawn by fathers, as, unless an issue is not embodied in the law, it cannot be expected that people would start to go by it. Of course, it is not possible to order the parents to split parent leave in between them and in multiple cases this would be difficult to implement by the family itself, nevertheless some possibilities do exist. For instance, if a father does not make use of this, this part of the leave would be waived. In my opinion, this measure would contribute to closer relationships between fathers and children and, at the same time, males would be more involved in household affairs. This way husbands would help their wives and they could restart her professional careers sooner. This way they would not lose prospective chances at the labour market and would not be out of their jobs for such a long time and this would definitely facilitate their return to work. This could also be measure appreciated by the employers of the mothers due to the same reasons. On the other hand, the employers of males might be reluctant about this matter. It is not clear to which extent they would recognise the male's family obligations and the position of these fathers at the labour market could be aggravated.

Moreover, I recommend ensuring greater support for pre-school establishments (nurseries, nursery schools etc.). Parents have difficulties to return to work if they cannot entrust anybody with part-time bringing up of their children. Then, they might decide to take a longer parent leave. One of the possible solutions might consist in establishment company nursery schools, where the additional advantage would consist in the fact that the children would arrive and leave jointly with their parents. Sadly, the previous research focussed on approach of the Czech employers to the employees with children revealed that such measure was of poor prospects. If most employers do not feel co-responsible for family obligations of their employees and consider them of minor importance, it can hardly be expected that they would be in favour of establishing company nursery schools. Nevertheless, the position of the State would also be important. If the employers were duly supported, e.g. through tax reliefs, such support might facilitate establishing such facilities.

Another possibility of more effective harmonising of professional and family lives might consist in shortening the law-guaranteed parent leave. This measure is however closely related to the previous issue. Unless there are sufficient pre-school facilities, the parents

cannot return to work sooner, despite shorter parent leave. Hence, the entire conception of the national family policy supporting the as long as possible bringing up of children in family environment would have to be changed. What might be a factor is previous bad experience about institutional care of children, which however I am unable to assess in an objective manner. Nevertheless I personally have no doubts about good standard of these facilities at the present time. It might happen that the forthcoming generation of parents will have different opinion about this affair as they will not be influenced by the past experience and they will manage to better combine their private lives and job careers.

All my recommendations and statements are response to the information that I gained in association with this thesis. Through studies of specialised publications, research schemes, laws and other information sources I gained a lot of new information, which enabled me to have greater overview over the family issues. I believe that in future I will utilise what I have learned in association with this work in my personal and professional life. This might concern my decision about drawing my maternal leave or decision how to combine my professional career and family life. At the same time I learned what my prospective employers' attitudes towards me might be when I might become an employed mother. Therefore, I will be in good position to get ready to a particular situation.

POUŽITÉ ZDROJE INFORMACÍ

Literatura:

BARTÁKOVÁ, H. Problémy p echodu flen na trh práce po rodi ovské dovolené. In: *Rodina, d ti a zam stnání v eské spole nosti*. Vyd. 1. Boskovice: Fakulta sociálních studií (Institut pro výzkum reprodukce a integrace spole nosti) Masarykovy univerzity v Brn v nakl. Albert, 2008, s. 176-206 (celkem 330). ISBN 987-80-7326-140-5.

BARTÁKOVÁ, H. Postavení flen na trhu práce v eské republice a v dal-ích zemích Evropské unie. In: SIROVÁTKA, T. *Rodina, zam stnání a sociální politika*. Vyd. 1. Brno: Albert, 2006, s. 203-232 (celkem 280). ISBN 80-7326-104-9.

BOUDON, R., BESNARD, P., CHERKAOUI, M. aj. *Sociologický slovník*. P el. V. Jochmann. 1.vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, s. 256. ISBN 80-244-0735-3

GEIST, B. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing a. s., 1992, s. 648. ISBN 80-85605-28-7.

GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, s. 596. ISBN 80-7203-124-4.

HÖHNE, S., SVOBODOVÁ, K., TMASTNÁ, A. Význam partnerství pro harmonizaci rodiny a zam stnání. In: *Rodina, d ti a zam stnání v eské spole nosti*. Vyd. 1. Boskovice: Fakulta sociálních studií (Institut pro výzkum reprodukce a integrace spole nosti) Masarykovy univerzity v Brn v nakl. Albert, 2008, s. 119-140 (celkem 330). ISBN 978-80-7326-140-5.

KATR ÁK, T., LECHNEROVÁ, Z., PAKOSTA, P. aj. *Na prahu dosp losti ó partnerství, sex a flivotní p edstavy mladých v sou asné eské spole nosti*. Praha: Doko án pro Masarykova univerzita v Brn , 2011, s. 222. ISBN 978-80-7363-352-3.

KOCOURKOVÁ, J. Sou asný šbaby-boomõ v eské republice a rodinná politika. *Demografie*, 2008. 50 (4), s. 240-249.

KUCHA OVÁ, V., ETTLEROVÁ S., NETMPOROVÁ, O. aj. Zam stnání a pé e o malé d ti z perspektivy rodi a zam stnavatel . In: *Kariéra, rodina, rovné p íleflitosti: výzkumy postavení flen a mufl na trhu práce*. Praha: Gender studies, 2006, s. 6-12 (celkem 26). ISBN 80-86520-12-9.

- MANSFELDOVÁ, Z., TU EK, M. *Souasná eská spole nost: sociologická studie*. Praha: Sociologický ústav AV R, 2002, s. 381. ISBN 80-7330-009-5.
- MARKSOVÁ-TOMINOVÁ, M. *Rodina a práce ó jak je sladit a nezbláznit se*. Praha: Portál, 2009, s. 160. ISBN 978-80-7367-615-5.
- MONTOUSSÉ, M., RENOUEAU, G. *P ehled sociologie*. P el. K. Dohnalová. Praha: Portál s.r.o., 2005, s. 336. ISBN 80-7178-976-3.
- MOFÍNÝ, I. *Rodina a spole nost*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2006. s. 312. ISBN 80-86429-58-X.
- MOFÍNÝ, I. *Sociologie rodiny*. 2.vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2002, s. 250. ISBN 80-86429-05-9
- MOFÍNÝ, I. *eská spole nost: nejd lefít j-í fakta o kvalit na-eho fívota*. Praha: Portál, 2002, s. 208. ISBN 80-7178-624-1.
- PLASOVÁ, B. Strategie zam stnavatel v oblasti harmonizace práce a rodiny v kontextu strategií pracujících rodi s d tmi. In: *Rodina, d ti a zam stnání v eské spole nosti*. Vyd. 1. Boskovice: Fakulta sociálních studií (Institut pro výzkum reprodukce a integrace spole nosti) Masarykovy univerzity v Brn v nakl. Albert, 2008, s. 207-244 (celkem 330). ISBN 978-80-7326-140-5.
- RYCHTA ÍKOVÁ, J., KUCHAROVÁ, V. *Rodina, partnerství a demografické stárnutí*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, P írodovdecká fakulta, Výzkumný ústav práce a sociálních v cí, v.v.i., 2008, s. 169. ISBN 978-80-86561-52-3.
- SIROVÁTKA, T., BARTÁKOVÁ. H. Harmonizace rodiny a zam stnání v eské republice a role sociální politiky. In: *Rodina, d ti a zam stnání v eské spole nosti*. Vyd. 1. Boskovice: Fakulta sociálních studií (Institut pro výzkum reprodukce a integrace spole nosti) Masarykovy univerzity v Brn v nakl. Albert, 2008, s. 63-96 (celkem 330). ISBN 978-80-7326-140-5.
- SMUTKOVÁ, L. *Sociální práce s rodinou*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 108. ISBN 978-80-7041-069-1.
- VESELÁ, R. a kol. *Rodina a rodinné právo: historie, souasnost a perspektivy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2.vyd., 2005, s. 283, ISBN 80-86432-93-9.

Zákony:

Zákon . 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších právních předpisů

Zákon . 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších právních předpisů

Zákon . 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších právních předpisů

Zákon . 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších právních předpisů

Zákon . 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších právních předpisů .

Zákon . 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon) ve znění pozdějších právních předpisů .

Zákon . 117/1995 Sb., o státní sociální pomoci, ve znění pozdějších právních předpisů .

Zákon . 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších právních předpisů .

Zákon . 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších právních předpisů .

Zákon . 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením, ve znění pozdějších právních předpisů .

Zákon . 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších právních předpisů .

Zákon . 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších právních předpisů .

Zákon . 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších právních předpisů .

Ústavní zákon . 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod ve znění ústavního zákona . 162/1998 Sb.

Úmluva o právech dítěte, jež vstoupila pro Českou a Slovenskou Federativní Republiku v platnost dne 6. února 1991.

Internetové zdroje:

<http://www.rodinadnes.cz/2011/11/funkce-rodiny.html> (9.2.2013)

<http://mep.zverina.cz/files/103-sexualni-chovani-v-cr-srovnani-vy-zkumu-z-let-1993-1998-2003-a-2008.pdf>, Autoři a odborní garanti výzkumu: Petr Weiss, Jaroslav Zvěřina (22.2.2013)

http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/grafy_populacniho_vyvoje_1950_2011 (22.2.2013)

<http://www.mpsv.cz/cs/2> (27.2.2013, 15:30)

<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/home> (22.2.2013)

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/about_eurostat/introduction (26.2.2013,15:29)

<http://www.soc.cas.cz/cz/> (27.2.2013, 11:02)

<http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/uvodni-stranka.html> (3.3.2013)

<http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/rodinne-pravo/koncepcni-zmeny.html> (2.3.2013, 17:17)

<http://slovník-cizích-slov.abz.cz/web.php/slovo/socialni-stereotyp> (5.3.2013, 19:57)
http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/kapitola/1413-12-r_2012-14 (7.3.2013, 15:34)
<http://www.mpsv.cz/cs/4> (12.3.2013, 20:43)
<http://icv.vlada.cz/cz/tema/deklarace-prav-ditete-63749/tmplid-560/> (13.3.2013, 16:43)
http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/i/jake_je_slozeni_domacnosti_v_cr20130307 (15.3.2013, 15:44)
<http://www.mpsv.cz/cs/13500> (22.3.2013, 21:15)